JACINTO VERDAGUER

L'ATLÀNTIDA

POEMA

PREMIAT PER LA DIPUTACIÓ DE BARCELONA EN ELS JOCHS FLORALS DE 1877

EDICIÓ DEL CINQUANTENARI

PUBLICADA PER INICIATIVA DE LA

REAL ACADEMIA DE BUENAS LETRAS Y DEL CONSISTORI DELS JOCHS FLORALS

SÓTS EL PATRONAT DE LA EXCELENTÍSSIMA

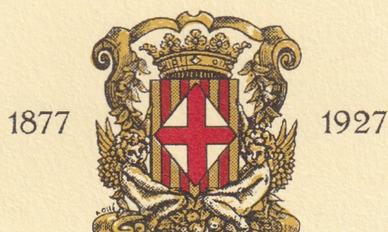
DIPUTACIÓ PROVINCIAL DE BARCELONA

TEXT CATALÀ ORIGINAL

Y VERSIONS

CASTELLANA, FRANCESA, ITALIANA, PORTUGUESA, PROVENÇAL

Y LLATINA INÈDITA

1877 1927

BARCELONA

ESTAMPA DE LA CASA MIQUEL-RIUS

MCMXXIX

ESTUDIS

ANTONI MARTÍ i COLL

Un mataroní amic de mossèn Cinto Verdaguer

JOAN FLORENSA i PARÉS

L'Atlàntida, convergència de dos genis: mossèn Cinto Verdaguer i el pare Tomàs Viñas

RAFAEL SOLER i FONRODONA

Els Moreu de Mataró

CONVERSA DE MANEL SALICRÚ

AMB PERE COMAS, JAUME FLORIACH, RAMON PUIG I MIQUEL SALA

Les vinyes i el vi de Mataró

DOCUMENTACIÓ FOTOGRÀFICA

FULLS/74

del Museu Arxiu de Santa Maria

Mataró, octubre 2002

FULLS/74

del Museu Arxiu de Santa Maria

Mataró, octubre 2002

TAULA

- **EDITORIAL** 1
- **ACTUALITAT** 2
- **ESTUDIS**

UN MATARONÍ AMIC
DE MOSSÈN CINTO VERDAGUER
Antoni Martí i Coll 8

L'ATLÀNTIDA, CONVERGÈNCIA DE DOS
GENIS: MOSSÈN CINTO VERDAGUER
I EL PARE TOMÀS VIÑAS
Joan Florensa i Parés 11

ELS MOREU DE MATARÓ
Rafael Soler i Fonrodona 18

LES VINYES I EL VI DE MATARÓ
Conversa de Manel Salicrú amb Pere Comas, Jaume Floriach, Ramon Puig i Miquel Sala 26

- **DOCUMENTACIÓ FOTOGRÀFICA** 40

Portada: Capçalera de l'edició del cinquantenari de *L'Atlàntida* de mossèn Jacint Verdaguer (Barcelona 1929). Hi figuren la traducció castellana del mataroní Melcior de Palau i la versió llatina del pare Tomàs Viñas, escolapi, també mataroní. Exemplar núm. 140. Biblioteca Popular de la Caixa d'Estalvis Laietana.

Edita: **MUSEU ARXIU DE SANTA MARIA**
Centre d'Estudis Locals de Mataró.
Director: Manuel Salicrú i Puig.
Beata Maria, 3
Tel. 93 790 15 28 (Parròquia de Santa Maria)
Composició i impressió:
Copisteria Castellà. c/ Pujol, 40 - 08301 MATARÓ
Dipòsit Legal: B-15.257-1978 *ISSN* 0212-9248

Amb la col·laboració de

Ajuntament de Mataró
Patronat Municipal de Cultura

Generalitat de Catalunya
Direcció General de Promoció Cultural
Promoció de la Premsa

EDITORIAL

ANY GAUDÍ
ANY VERDAGUER

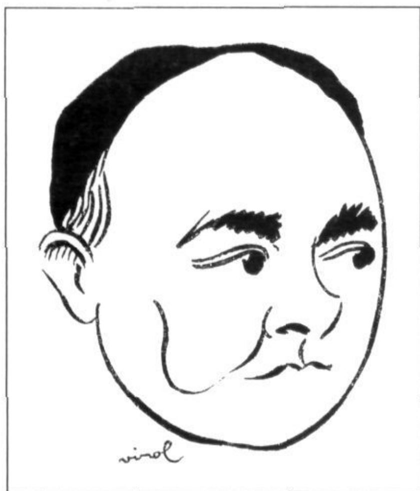
Aquest any 2002 es caracteritza per la commemoració dels cent cinquanta anys del naixement d'Antoni Gaudí i del centenari de la mort de mossèn Jacint Verdaguer, dues de les persones que, a Catalunya, marcaren molt especialment la part final del segle XIX i l'inici del segle XX.

Antoni Gaudí i Cornet, arquitecte genial, un dels màxims exponents de l'arquitectura de tots els temps, va tenir relació amb Mataró a través de la Cooperativa Obrera Mataronense, i la ciutat conserva una petita part de l'obra que va projectar i construir per a la cooperativa, sortosament en procés de conservació i restauració. A més, la seva relació amb la mataronina Pepeta Moreu i Fornells, mestra de la cooperativa, ha esdevingut un mite.

Mossèn Jacint Verdaguer, el poeta excels que va incorporar a la llengua literària el parlar del poble, també va tenir relació amb la nostra ciutat a través del poeta Terenci Thos i Codina i, sobretot, amb el també poeta i erudit Melcior de Palau, que va traduir *L'Atlàntida* al castellà. Més tard, un altre mataroní, el pare Tomàs Viñas, escolapi, la va traduir al llatí.

Per tot això, l'Equip del Museu Arxiu de Santa Maria s'adhereix a la commemoració. Perquè commemorar vol dir recordar, actualitzar, investigar i mantenir la memòria.

HOMENATGE A JOAN PEIRÓ

Joan Peiró.
Dibuix de Virol al diari *Llibertat*,
(Mataró, 1 de gener de 1937).

Joan Peiró i Belis, nascut a Barcelona l'any 1887, s'instal·la a Mataró amb la seva família l'any 1922, i entra a treballar a la fàbrica del Forn del Vidre, al Rierot, on, de seguida, en serà un dels principals dirigents.

Autodidacte, va aprendre a llegir i escriure als vint-i-dos anys, i va ésser un dels capdavanters del moviment anarquista català, vinculat a la CNT. Per això va ésser perseguit i empresonat moltes vegades.

A l'inici de la República, signà el manifest que s'oposava a la revolta permanent i al domini de la FAI sobre la CNT, conegut com el Manifest dels Trenta.

Al juliol de 1936 s'incorpora al Comitè Antifeixista de Mataró i després, com a delegat, a la Conselleria d'Economia de la Generalitat.

A l'època, al diari *Llibertat* de Mataró publica una sèrie d'articles condemnant la violència indiscriminada dels anomenats «incontrolats» que deshonoraven la pràctica anarquista i desacreditaven el moviment revolucionari del moment. Els articles varen ésser publicats conjuntament en un volum, imprès per Edicions Llibertat a la impremta Minerva, sota el títol de *Perill a la reraguarda*, nom del primer article del conjunt.

Joan Peiró, el novembre de 1936 va ésser nomenat ministre d'Indústria en el govern del socialista Largo Caballero. Tres companys seus també en formaren part. Va dimitir a conseqüència dels Fets de Maig de 1937. Acte seguit va dirigir a Barcelona el diari *Catalunya*, òrgan de la CNT, i l'any 1938 va ésser nomenat comissari general d'Energia Elèctrica.

L'any 1939 s'exilia a França. A partir del maig viu amb la seva família a Narbona i després s'instal·la a París, on participa en la JARE (Junta d'Ajut als Republicans Espanyols).

Després de la desfeta francesa del 1940, en un intent de pas cap a la França lliure de Vichy, és capturat per la Gestapo i lliurat a les autoritats espanyoles el 17 de febrer de 1941.

Empresonat a Madrid, és maltractat i torturat perquè no accepta les propostes de col·laboració amb el règim franquista. Traslladat a la presó de València, perquè precisament a València havia estat ministre del Govern de la República, és jutjat en consell de guerra, condemnat el 21 de juliol de 1942 i afusellat a Paterna el 24 de juliol d'aquell any.

Aquest any, coincidint amb el seixantè aniversari de la seva mort, una comissió ciutadana formada per entitats, associacions i diverses persones de Mataró, li ha dedicat un homenatge. Un homenatge merescut per la honestedat i actitud ètica de Joan Peiró en tots els moments de la seva vida.

M. S. i P.

UNA NOVA CARTA AUTÒGRAFA DE MN. JACINT VERDAGUER, AL MUSEU ARXIU

En la documentació de la família Arenas i *Clavell, donada al Museu Arxiu pels* marmessors de Jordi Arenas i Clavell, hi figura una carta autògrafa de mossèn Jacint Verdaguer.

Sembla que la carta havia estat donada a en Jordi Arenas per la família Esquerra i Ribas, que l'havia obtinguda del Dr. Fèlix Castellà i Nunell, sacerdot mataroní, i que prové, com l'altra carta autògrafa que el Museu Arxiu conserva, publicada als *FULLS/52*, de la senyora Anna Masdexexart, senyora de Balari.

La transcrivim tot seguit:

«Jesús, Joseph y Maria sian nostra companyia.

Molt apreciada senyora.

He rebuda la carta de 3, com rebí la anterior y ab molt gust li notificaré lo dia en que haja de baxar a Barcelona per parlar de nostres assumptos.

Ells, com jo, estan en mans de la Mare de Déu y Ella [e]m dexarà cumplir aviat, com li he promès.

Ajudem V. y sa bona mare (que saludo afectuosament) a demanarli.

Confie sempre en ella y dispose de son hermità s. s.

Jacinto Verdaguer, Pre.

Santuari de la Gleva

6 nov. 94»

Reproducció de la carta autògrafa de mossèn Jacint Verdaguer.

ELS ACTES COMMEMORATIUS DELS CINQUANTA ANYS DE LA MORT DE MN. JACINT VERDAGUER A MATARÓ

Portada del programa commemoratiu dels actes d'homenatge a mossèn Jacint Verdaguer, l'any 1953, amb motiu dels cinquanta anys de la seva mort.

El mes de març de 1953 una comissió ciutadana, amb la col·laboració de l'Ajuntament de Mataró, organitzà uns actes d'homenatge al poeta.

Van consistir principalment en una exposició de bibliografia verdagueriana a la Biblioteca Popular de la Caixa d'Estalvis local i una vetllada matinal, el diumenge dia 8 de març, al teatre Monumental Cinema, on hi va haver diversos parlaments, la intervenció del quadre escènic de Ràdio Maresma de Mataró i de l'Orfeó Mataroní, dirigit pel mestre Joan Tutó, i una actuació del tenor Emili Vendrell.

Durant la primera setmana de març a les escoles de la ciutat es feren lectures de l'obra de mossèn Jacint. A Santa Anna, és al meu record, a la peça de dalt, ho feren Esteve Albert i Antoni Comas, acompanyats del pare Salvador Salitjes, rector del col·legi.

S'edità un programa commemoratiu amb un dibuix de Jordi Arenas a la portada.

M. S. i P.

EXPOSICIÓ *RESTAURACIÓ DE PATRIMONI A SANTA MARIA*

S'inaugurà el passat dissabte dia 11 de maig i restà oberta fins al 27 de juliol.

Incloïa una mostra dels treballs de restauració fets per Josep Garrido i Salazar i Alfons Palau i Diví, que des de fa molt de temps es dediquen a la restauració del patrimoni cultural que Santa Maria conserva.

L'exposició presentava les imatges de les capelles de Sant Joan i del Sagrament, i les del retaule de Sant Desideri, actualment en procés de restauració. A més, el conjunt de canelobres de ferro forjat (segles XVI a XX) també restaurats.

L'Equip del Museu Arxiu de Santa Maria agraeix públicament el treball que, de manera constant i desinteressada, fan a Santa Maria Josep Garrido, Alfons Palau i els seus col·laboradors.

EXPOSICIÓ
RESTAURACIÓ DE PATRIMONI A SANTA MARIA
TREBALLS REALITZATS PER JOSEP GARRIDO i SALAZAR i ALFONS PALAU i DIVÍ

MUSEU ARXIU DE SANTA MARIA
Centre d'Estudis Locals de Mataró

18 DE MAIG DE 2002
DIA INTERNACIONAL DEL MUSEU

Com cada any, fou commemorat conjuntament pels dos museus mataronins, el Museu de Mataró i el Museu Arxiu de Santa Maria.

El dia 15 de maig, a la sala d'actes de can Palauet, tingué lloc la conferència «Gaudí i la seva obra» pronunciada per Daniel Giralt-Miracle, comissari de l'Any Internacional Gaudí.

Tots dos museus tingueren jornada de portes obertes i exposaren de manera especial una peça del museu, l'«abella», de l'estendard de la Cooperativa Obrera Mataronense, d'Antoni Gaudí, el Museu de Mataró, i la imatge de sant Josep Oriol, del retaule de Sant Desideri, el Museu Arxiu de Santa Maria.

El lema proposat per l'ICOM (Consell Internacional dels Museus, de la UNESCO) per al Dia Internacional del Museu 2002 va ésser «Museus i globalització», en funció que davant la globalització que s'imposa «cal continuar protegint el patrimoni natural i cultural de totes les nacions del món».

Daniel Giralt-Miracle pronunciant la conferència.
Fotografia Miquel Sala. MASMM.

EL PARE MIQUEL BATLLORI, *DOCTOR HONORIS CAUSA* DE LES UNIVERSITATS DELS PAÏSOS CATALANS

El passat dia 23 de maig, a Barcelona, a Santa Maria del Mar, el pare Miquel Batllori va ésser investit com a Doctor Honoris Causa per la major part de les universitats dels Països Catalans.

L'Equip del Museu Arxiu ho fa constar a manera d'homenatge perquè el pare Batllori, eminent historiador, és una de les persones més importants del nostre país.

El dia 29 d'octubre de 1991 el pare Batllori visità el Museu Arxiu i signà el Llibre d'Honor. Gratament sorprès per la visita del Conjunt dels Dolors i del retaule del Roser, va escriure:

> «Amb els ulls resplendents dels verds, i dels blancs, i dels granats de la Sala de Juntes dels Dolors, no puc pas negar-me a escriure una pàgina d'aquest llibre històric.
> La capella m'ha permès de revalorar, per pròpia experiència, la vàlua pictòrica de Viladomat.
> La del Roser m'ha recordat tantes altres de convents dominics de l'Amèrica Espanyola.
> Tot un conjunt inoblidable».

El pare Miquel Batllori
signant al Llibre d'Honor del Museu Arxiu (29 octubre 1991).
Fotografia Miquel Sala. MASMM.

CENT ANYS DEL NAIXEMENT DE MARIÀ RIBAS I BERTRAN

El dia 23 de juny de 1902 va néixer a Mataró, a la plaça Gran, Marià Ribas i Bertran, eminent arqueòleg i historiador mataroní.

Tot i que el passat mes de juny ha fet cent anys del seu naixement, la seva llarga vida de noranta-quatre anys, fa que encara sembli que és entre nosaltres.

Perquè Marià Ribas i Bertran és una d'aquelles persones que són un referent, una d'aquelles persones que marquen tota una època.

Vinculat al Museu Arxiu de Santa Maria des de la seva fundació l'any 1946, i col·laborador constant en la nova etapa iniciada el 1974, Marià Ribas i Bertran és una part de la història de la institució.

El centenari del seu naixement és, per tant, un bon motiu per recordar el seu treball constant i la categoria de la seva persona.

INAUGURACIÓ DE LES OBRES DE RESTAURACIÓ DE LA CAPELLA DEL SAGRAMENT DE LA BASÍLICA DE SANTA MARIA

Es varen inaugurar el passat dia 19 de juliol.

La construcció de la capella del Sagrament de Santa Maria de Mataró, que ocupa l'espai de l'antic fossar gran, s'inicià l'any 1884, seguint el projecte de l'arquitecte mataroní Emili Cabañes i Rabassa, que hi va incorporar el ritme neobizantí propi del primer modernisme.

La decoració anà a càrrec del pintor Enric Monserdà, autor de la pintura mural i de les grans teles que representen motius evangèlics. Es va inaugurar l'any 1898, durant les festes de les Santes.

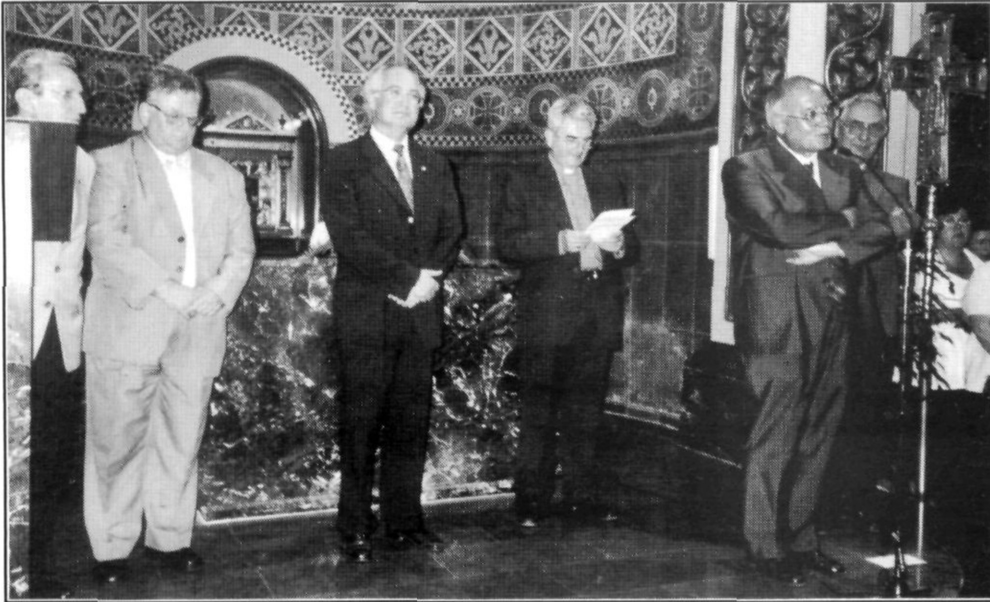
L'any 1904 s'hi afegí l'actual paviment de mosaic dissenyat per Enric Monserdà i executat per Màrius Magliano, mosaista italià establert a Barcelona.

La imatge del Sagrat Cor que presideix el recinte és obra de l'escultor M. Martí (1940), i les teles petites, amb motius al·legòrics a l'Eucaristia, són del pintor mataroní Rafael Estrany (1945).

Els treballs de restauració, iniciats el setembre del passat any 2001, realitzats d'acord amb el projecte redactat per Agàpit Borràs i Plana i Mariona Gallifa i Rosanas, arquitectes, i Manel Salicrú i Puig, arquitecte tècnic, han introduït amb llenguatge actual diversos elements de la capella i l'han retornada al seu estat original.

Les empreses, industrials i persones que han executat els treballs han estat els següents:

Antonio Moreno Díaz, contractista, i els industrials col·laboradors Joan López, fuster,

Inauguració de la restauració de la capella del Sagrament (19 juliol 2002). Presidència de l'acte.

Fotografia Miquel Sala. MASMM.

Antonio Cabrera, serraller, José Ruiz, metal·lista, Julián Torres, marbres, vidres Gibernau, i Miguel Álvarez, pintor.

Francesc Arraiza, restaurador de les pintures sobre tela.

L'equip format per Rodolfo Ranesi, Maria Helena Abella, Dolors Mañà, Ester Gual, Agit Serrano, Roger Xarrié, Rosa M. Garcia i Adriana López Ummarino, que han fet la restauració de la pintura mural i la pintura sobre tela de la capella.

Josep M. Alsina, estucador.

Manel Llinàs, instal·lador.

Serralleria March.

Gruas Homs S.A., que ha muntat les bastides.

Margal Ingeniería S.L., que s'ha fet càrrec de l'aire condicionat.

Comercial Iluro S.A., que ha subministrat les lluminàries.

A més, cal esmentar els tècnics col·laboradors en la redacció del projecte. Joan Ovejero, arquitecte, dissortadament traspassat, i Xavier Brullet i Tenas, enginyer industrial. I l'equip del Museu Arxiu de Santa Maria, i més concretament Lluís Adan i Ferrer i Rafael Soler i Fonrodona, que van col·laborar en el planejament. I també Josep Garrido i Salazar que, de manera desinteressada, ja havia restaurat el mosaic del paviment, i que ha fet la restauració de les lluminàries i de molts elements ornamentals.

El cost aproximat de les obres ha estat com segueix:

Ram del paleta, auxiliars i instal·lacions	49.500.000
Consolidació de les esquerdes de les voltes	2.200.000
Aire condicionat	6.000.000
Il·luminació	1.500.000
Megafonia	1.000.000
Restauració de les teles	4.800.000
Restauració de la pintura mural	14.500.000
Honoraris tècnics i diversos . . .	6.000.000
Total (ptes)	85.500.000

La restauració de la capella del Sagrament és inclosa en les actuacions previstes en el pla director per a la restauració de la basílica de Santa Maria i que es realitzen seguint la campanya **Mataró restaura Santa Maria**.

A més de la parròquia de Santa Maria i de les aportacions de molts mataronins, han col·laborat i col·laboren en el finançament de les obres, encara pendent en una part important, l'Ajuntament de la ciutat i la Caixa d'Estalvis Laietana.

El mataroní Melcior de Palau i Català va traduir *L'Atlàntida*, l'obra màxima de mossèn Jacint Verdaguer, al castellà.

L'historiador Antoni Martí i Coll dóna notícia, tot seguit, dels testimonis de la relació de mossèn Cinto i Melcior de Palau que es conserven a l'arxiu de la família Palau de Mataró.

UN MATARONÍ AMIC DE MOSSÈN CINTO VERDAGUER

Del mataroní Melcior de Palau i Català (1842-1910) queden poques facetes per estudiar o destacar. Com a literat, és famós per ésser l'autor dels *Cantares* i de les poesies «científiques», el traductor al castellà de *L'Atlàntida*, i un dels poquíssims catalans que arribaria a ser membre de la Real Academia de la Lengua Española.

També seria un destacat crític literari i notable i constant intermediari entre les literatures catalana i castellana. Avui toca destacar una altra faceta, l'amistat i estimació mútua entre Melcior de Palau i mossèn Jacint Verdaguer.

La relació entre ambdós personatges va néixer o consolidar-se en ocasió de la traducció de *L'Atlàntida*. Com va fer-se? Un dels protagonistes de la traducció, a més de Palau i Verdaguer, va ser Francesc Matheu, que ho explica molt bé.

Com a antecedent, cal constatar l'existència d'una carta escrita per Verdaguer a Palau, des de la casa de Jaume Collell a Vic, el 3 d'octubre de l'any 1877, que diu així:

Melcior de Palau.
Postal Galería de Mataronins Ilustres.
MASMM. Arxiu d'Imatges. 002275

Palau
H.
406.

En la Ciutat de Mataró Prov.a y Bisbat de Barcelona: Als setse dias del mes de Octubre de Mil vuit cents cuaranta y dos: En las fonts Baptism.ls de la Parrql. Igla. de la Prest. Ciutat, lo Dr. D.n Juan de Palau Pbre y Economo de la mateixa batejá á Melcior, Juan, Fran.co nat lo dia antes á las dos de la tarde, fill lleg. y natl. de D.n Melcior de Palau de Soler y Bonet Advocat, y de D.a Fran.ca Catalá natl. de la mateixa. A.P. D.n Juan de Palau y de Soler, y D.a Maria de la Mercé Bonet. A.M. D.n Bonav.a Catalá y D.a Rita Serra. Foren Padrins D.n Juan de Palau de Soler y Catalá, y D.a Lluisa de Palau de Soler y Catalá germans del batejat. Ut. Marianus Mora Pbr. et Vic.

Registre de baptisme de Melcior de Palau i Català (16 d'octubre de 1840).
MASMM. Llibres sagramentals de la parròquia de Santa Maria. Llibre de baptismes 32 (1840-1845), f. 118.

«Mon respectable senyor y amich: Dies passats vaix passar per casa seva per demanar de V. y de la traducció de mon poema [...], dintre poch –si Déu plau– baixaré a Barcelona per quedarmhi y llavors parlarem.»

Ara escoltem l'explicació de Matheu que consta a la *Revista Catalana*:

«Quan l'any 1877 los Jochs Florals de Barcelona premiaren el poema L'Atlàntida, la Diputació Provincial acordà ferlo traduhir perquè l'obra verdagueriana pogués triomfar igualment en els altres territoris espanyols, y encarregà al autor la feyna y la responsabilitat de triarse'l traductor. Les solicituts plogueren sobre Mossèn Cinto, y recomenacions y compromisos qu'era difícil desatendra van posarlo en situació ben apurada. Però, fidel a la comanda de la Diputació y vetllan per l'èxit de l'empresa, va desexirse de tot lligam y confià la tasca al nostre Palau, que tan bé havia de durla a terme.

Voleu saber com la va fer? Enllestit el primer borrador, en un quart pis del carrer de Fontanella, hont Verdaguer estava de dispesa, y en aquella saleta al voltant d'una taula quadrada, l'autor a l'esquerra, en Palau a la dreta y jo en mig, ens reuníem cada tants dies per fer invariablement la mateixa feyna en cada cant. En Verdaguer llegia'l cant d'una tirada y desseguida'n llegia en Palau la traducció, fenthi cada hu les observacions de conjunt que creya pertinents. Posats d'acord, reprenien la lectura, estrofa per estrofa, y aleshores era un plaer l'escatiment, paraula per paraula y modisme per modisme, fins a deixar la versió ben ajustada y a gust de tots. Y era un plaer veure aquells dos homes humiliantse l'un davant de l'altre, acceptantse mútuament tota objecció, ab aquell respecte absolut al geni de cada idioma y demanant la colaboració del tercer, que tan aviat feya d'amich lleal, com de públich.

Un cop llesta la traducció de tota l'obra, una darrera lectura, calmosa y detallada, li dona'l placet, y'l llibre va anar a l'impremta.

Del èxit no cal parlarne. Tan celebrada fou la versió fidelíssima d'en Palau, y tan content ell n'estava, que moltes vegades quan a Madrid, a l'Academia, o en altres reunions, algú li celebrava les seves poesies, ell havia contestat modestament: No señor; si paso a la posteridad será cogido de la sotana del padre Verdaguer.»[1]

Entre Melcior de Palau i Verdaguer, per sempre més, restà una excel·lent amistat. Palau sempre sentiria una gran admiració per l'autor de *L'Atlàntida*, i procuraria donar-lo a conèixer arreu d'Espanya, tot i constatant amb tristesa que molts quasi no sabien ni que existís un poeta tan notable: «Muchísimos –diria Palau– no han podido entender que Verdaguer y Balaguer sean dos poetas distintos!!!»[2]

I també Verdaguer guardava un bon record del seu traductor. En una carta que adreçava a Melcior de Palau l'any 1891, deia: «Un dels principals beneficis que m'ha fet Deu Nostre Senyor és d'haver-me donat tan bons amics com lo traductor de la meva Atlàntida». La referida carta va servir-li a Verdaguer per donar gràcies a Palau de l'excel·lent crítica que aquest va fer en un dels *Acontecimientos Literarios*, editat a Madrid, sobre l'obra *Nazareth*. Deia així:

«Sor. D. Melcior de Palau,
Mon estimadíssim amich:
Avans de sortir de Barcelona vaig rebre lo darrer fascicle de sos Acontecimientos Literarios y en ells vaig llegir lo millor article que y ha publicat sobre mon pobre Nazareth.
Lo que li falta de valia à mon humil treball sobra de generositat al cor de V. y Deu li pach.
Un dels principals beneficis que m'ha fet

Melcior de Palau.

Pintura existent al saló de sessions de l'Ajuntament de Mataró. Galeria de mataronins il·lustres.

Deu nostre Senyor es d'haverme donat tan bons amichs com lo traductor de la meva Atlàntida.

Ahi mateix lo poeta Arzac me parlava de sa preciosa traducció y de V.

Probablement estaré una mesada per assí ab la família López; y assí com en totes bandes, sempre a ses ordes, seu afm. s. y a. de cor.

Jacinto Verdaguer, Pbre.
27 juliol 1891
San Sebastian
Villa Zinza»

L'agraïda crítica de l'obra verdagueriana *Jesús Infant - Nazaret* va fer-la Palau a Madrid,[3] on era poc conegut l'esdeveniment de la Renaixença. Per enaltir la inspiració poètica del literat català, res millor que comparar-lo amb el poeta castellà que aleshores estava de moda, Zorrilla... Escrivia Palau en referir-se a Verdaguer: «Maneja el metro y hace con él arabescos y travesuras como el mismo Zorrilla.» I afegia el que ara ens interessa destacar: «...como el mismo Zorrilla, con la ventaja de la mayor pastosidad del idioma y de la libertad que en las *épocas de balbuceo* son permitidas a las lenguas.»

A la documentació arreplegada per Palau deguda als contactes amb els ambients literaris catalans, consta que, efectivament, Verdaguer va patir els problemes del *balbuceo* de la llengua catalana igual com els que llavors gosaven escriure poesia o prosa catalanes, trobant-se orfes de normes i de pautes. Quan Palau, en els *Acontecimientos Literarios* de l'any 1888 li retreu al figuerenc Damas Calvet que en la seva *Mallorca Cristiana* utilitza un català que convindria en el futur millorar, aquest li contesta que «no he tenido como Verdaguer el tiempo suficiente de consultar con Collell, Balari, Aguiló y Monserrat...»

Tanquem l'anàlisi dels papers que han restat a l'arxiu de la família dels Palau que tenen relació amb Verdaguer. Queda molt clar que existí una forta amistat entre aquest extraordinari poeta i Melcior de Palau i Català. Per acabar, constatem que Palau es recordaria de Verdaguer fins i tot en el seu discurs d'ingrés a l'Acadèmia titulat *La Ciencia como fuente de inspiración poética.* En passar llista a la poesia catalana no va trobar cap precedent en el conreu de les seves poesies científiques. Sols destacà el seu amic Verdaguer com un dels cantors de la Ciència, afirmant que als poetes catalans d'aleshores, els interessava més el passat que el present, més la falç que segar, que les màquines que fabriquen l'engrandiment i el progrés de Catalunya. Feia, però, una excepció dient: «Tocábale a Mosén Verdaguer añadir esta cuerda a su lira: geógrafo en el poema *Canigó*, donde toman gigantesca personalidad las montañas y las vaguadas y las selvas, es geólogo en la Atlántida, advinador de fenómenos que la Ciencia comprueba...»

Antoni Martí Coll

NOTES

1.- *Revista Catalana*, any IV, núm. 100 (Barcelona, 15 agost 1921).

2.- *Acontecimientos Literarios 1888*, quadern 3 (Madrid 1889), p. 93.

3.- *Acontecimientos Literarios 1890*, quadern 6 (Madrid 1891), p. 6.

L'escolapi mataroní pare Tomàs Viñas i Sala traduí al llatí *L'Atlàntida* de mossèn Jacint Verdaguer per a una edició commemorativa dels cinquanta anys de la primera edició, que coincidiren amb el vint-i-cinquè aniversari de la mort del poeta.

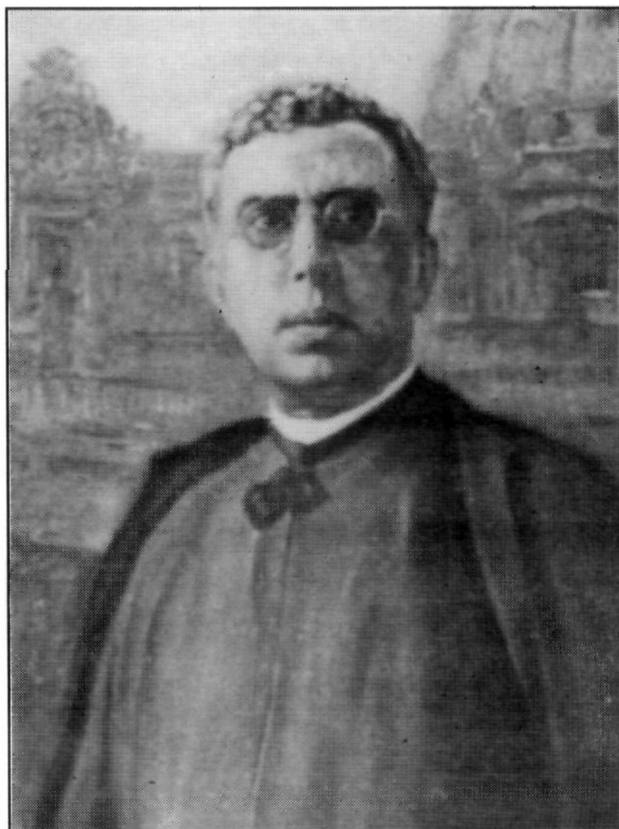
Joan Florensa i Parés, escolapi, arxiver de l'Arxiu Provincial de l'Escola Pia de Catalunya, a més de documentar la traducció, incideix en la biografia del pare Viñas i dóna notícia de la relació de mossèn Jacint Verdaguer amb els escolapis catalans.

L'ATLÀNTIDA, CONVERGÈNCIA DE DOS GENIS: MOSSÈN CINTO VERDAGUER I EL PARE TOMÀS VIÑAS

La figura de mossèn Cinto ha estat sempre ben valorada a casa nostra. Ho fou en vida –si exceptuem els conflictius anys finals–, ho va ser en el multitudinari enterrament i ho ha estat en les repetides edicions dels seus escrits. Ho testifica l'ús constant de la seva poesia en actes de tot tipus, en cançons populars, en aquells versets que hi ha a tantes estampes recordatori de primera comunió. És un poeta del poble, de tots. Com a persona és un símbol; com a poeta, una figura excepcional de la nostra literatura.

El pare Viñas no va ser popular. Passà la major i més intensa vida activa fora de Catalunya i dedicat a assumptes que no sempre el relacionaven amb la seva terra. L'obra escrita ens queda majoritàriament en llatí, llengua que avui ningú no coneix fora de petites i selectes minories.

Una obra els uní, *L'Atlàntida*, escrita en català pel primer i traduïda al llatí pel segon. Aquestes dues Atlàntides són, però, un monument de la nostra cultura.

Tomàs Viñas i Sala, escolapi.
Pintura existent al saló de sessions de l'Ajuntament de Mataró.
Galeria de mataronins il·lustres.

VERDAGUER AMB ELS ESCOLAPIS

Verdaguer va mantenir relació d'amistat amb alguns escolapis. Entre els amics de Banyoles, on l'autor de *Canigó* passà més d'una vegada les vacances, com les de 1884,[1] hi havia els germans Perpinyà, dos dels quals –Pau i Antoni– eren escolapis; se'ls ajuntava l'escolapi sabadellenc Francesc Sallarès, que va ser rector de Santa Anna de Mataró (1883-1893), i des de 1880 hi era com a professor.

Sabem que Verdaguer, en els viatges a Cuba amb la Transmediterrània (1874-1876), anava a passar alguns dies al col·legi escolapi de Guanabacoa. Treballava aleshores el poema *L'Atlàntida* i delectava els religiosos amb fragments d'aquella obra,[2] sense pensar, ni recitador, ni oients, que un dia un escolapi posaria el poema en llatí. Allí va fer amistat amb el pare Joaquim Parera, rector d'aquella casa de 1873 a 1879, que passà la major part de la vida a Camagüey, i obsequià la comunitat amb un exemplar signat de *L'Atlàntida*[3] amb aquesta dedicatòria: «Al Rnt P. Joaquim Parera dedica eix humil recort de nostra estimada Catalunya, son amich que á ses oracions s'encomana. Jacinto Verdaguer Pbr.» L'esmentat Antoni Perpinyà residí uns quants anys a l'illa de Cuba (1857-1867) i el seu germà Pau també (1882-1890), cap de les dues estades coincideix, però, amb les anades de Verdaguer a Guanabacoa; un tercer germà Perpinyà, capellà del bisbat de Girona, va ser un temps vicari general del bisbat de l'Havana.

El popular poeta era disputat per les entitats locals quan anava pels pobles.[4] Els nostres religiosos intentaren, no sempre amb èxit, fer-lo recalar a la comunitat o al col·legi, i no sempre s'aconseguia. Verdaguer agraïa les mostres d'afecte i amistat dels escolapis. A Balaguer no va voler marxar de la ciutat sense acomiadar-se de la nostra comunitat que l'havia anat a rebre. Mataró no va tenir sort, i en la vetllada de la festa de sant Tomàs d'Aquino de 1888 no va poder gaudir de la presència de mossèn Cinto, tot i la invitació que li cursà el pare Sallarès. Verdaguer envià la poesia *La mort de Balmes* perquè hi fos recitada. El pare rector li ho agraeix amb aquestes paraules: «Gracies, donchs, y que Nostre Senyor li conserve molts anys de vida y'l foch de la inspiració per fernos sentir sa veu, may, amon entendre, millor empleada que quan, ressonant entre mitj de noys y jovenets, com en la ocasió present, serveix per educarlos en la admiració dels grans homes beneméríts de la Esglesia y de la Patria.»[5] A la crònica de la vetllada es fa esment de l'absència excusada del poeta.[6] Creiem que aquesta composició verdagueriana va ser la primera que es recità en un acte públic a l'Escola Pia; hem vist programes anteriors, o d'aquest mateix any 1888, de Morella, de Sabadell i de l'Acadèmia Calassància, i en cap d'ells no consta encara cap escrit de mossèn Cinto. L'Escola Pia de Santa Anna va ser, doncs, la pionera en incloure a les vetllades composicions de Verdaguer.

L'amistat Verdaguer-escolapis era pregona i fidel, de manera que en els anys últims del nostre poeta, quan estava afeixugat per les amenaces i censures, quan temia caure en l'oblit, aleshores també va tenir un escolapi que li fes costat, el pare Josep Teixidó el visità i consolà en una llarga entrevista.[7] També asseguren alguns testimonis que Verdaguer, després de la suspensió a divinis anà, trist i desconcertat, a expansionar-se amb el pare rector dels escolapis de Sant Antoni, pare Antoni Anglada.[8]

Arran de la mort de Verdaguer, l'Escola Pia s'afegí de cor al dol general de Catalunya. L'Acadèmia Calassància, en sessió extraordinària celebrada el 12 de juny de 1902, «acordó por unanimidad que constara en acta el sentimiento profundísimo que le había causado la muerte de mosén Jacinto Verdaguer (Q.E.P.D.), asistir al entierro de este esclarecido poeta catalán, oficiar al Excmo. Sr. Alcalde constitucional de esta ciudad, dándole el pésame como genuino representante de Barcelona, y oficiar asimismo al Excmo. Sr. D. Ramón Miralles, felicitándole por la generosa hospitalidad que en su Quinta Juana de Vallvidrera prestó al autor de l'Atlántida durante la última enfermedad.»[9]

L'aspecte educatiu de què parlava el pare Sallarès no va caure en l'oblit, sinó que en els llibres de lectura per a les nostres escoles, s'hi va incloure sempre alguna poesia de Verdaguer. El pare Josep Guañabens en *Adolescencia*, en la part bilingüe, n'hi inclou tres, «La mort de l'escolà», traduïda pel pare Francesc Sallarès; «L'herbeta dels pecats», traduïda pel pare Esperidió Duran i «Al Sagrat Cor», sense nom de traductor. En el llibre *Juventud* hi ha «La primera comunió», traduïda per J.M.O.

El pare Joan Profitós n'inclou en els seus llibres una bona colla sense cap traducció. En *El llibre dels infants*, «Els cosinets». En *El llibre dels nois*, «Al peu de la lletra», «El cant dels ocells», «Les caderneres», «Indirecta», «El llop», «Les flors de Santa Eulàlia», «L'herba dels pecats» i «La mort de l'escolà». En *El llibre dels minyons*, «Cançó del raier», «El camí fangós», «El salomonet

de Matines», «El reietó», «Captant», «El gafarró», «Per què canten les mares» i «Tempesta».

El pare Josep Teixidó i Barqués (Moià 1866-Barcelona 1928), amic de Verdaguer, va traduir al llatí la Passió de Nostre Senyor Jesucrist.[10]

Els músics escolapis han posat solfa a diverses lletres de Verdaguer. Enumero únicament els autors dels quals guardem alguna peça, sense esmentar-ne els títols, Josep Bové Obradors, Pere Carceller Galindo, Enric Fontcuberta Rovira, Pau Gené Vidal, Enric Pobla Jou.

A través d'aquestes lectures i cançons, tots els nois de primària dels col·legis escolapis i d'altres ben diferents s'iniciaren en la lectura de Verdaguer i aprengueren des de petits alguna cosa del nostre gran poeta. El balaguerí Josep Carner-Ribalta, rememorant els anys d'alumne als escolapis, diu que a classe llegien poesies de Verdaguer, però que no li penetraren.[11] El pare Josep Poch recorda en una memòria de la seva infantesa com a Çaldes de Montbui també va llegir quelcom de Verdaguer; no el va impressionar. L'any de noviciat (1929-1930) va tornar a sentir-ne parlar i aleshores se li desvetllà la curiositat de manera que, d'amagat, entrà a la biblioteca del noviciat, buscà algun llibre de Verdaguer, se l'emportà a l'habitació i s'endinsà i entusiasmà en la lectura del gran poeta, lectura que ja no abandonà.[12]

EL PARE TOMÀS VIÑAS I SALA

Nascut a Mataró el dia 3 de desembre de 1864, va ser alumne de Santa Anna, on estudià batxillerat. Professà a l'Escola Pia el 27 d'agost de 1882 i va ser ordenat sacerdot el 6 d'abril de 1889. Ensenyà en diversos col·legis de la província. Guardà els millors records del de Morella, i per això hi volgué celebrar les noces de plata sacerdotals. El 1901 va ser cridat a Roma com a arxiver general de l'orde i director de la revista *Ephemerides Calasanctianae*. Després de diversos càrrecs, va ser nomenat superior general el 1912. És el primer general que visità totes les cases de l'orde, fins i tot les d'Amèrica. Dimití el 1923 i tornà a la província. Passà un any a la comunitat d'Alella, i s'instal·là definitivament a la comunitat de Sant Antoni de Barcelona, on morí el 21 de febrer de 1929.[13]

La traducció de *L'Atlàntida* al llatí no va ser pas un cop de geni o generació espontània. Ben al contrari, podem afirmar que és la culminació d'un aprenentatge i d'un camí ininterromput d'esforç i de progrés cap al coneixement de la teoria i de la pràctica en la traducció al llatí. Seguim una mica els passos del traductor.

El pare Viñas s'havia anat formant en la llengua llatina, de manera autodidacta, seguint un costum molt escolapi. Jove, amb uns trenta-un anys, publicà un breu tractat de llatí *Lecciones de Traducción y Oraciones latinas* (Mataró, Impremta de Feliciano Horta, 1895).[14] Al poc temps d'arribar a Roma publicà *Tractatus de arte metrica latina in quatuor partes divisus. Pars prima* (Siena, Tipografia Calassància 1901, 62 pp). Va dirigit als estudiants escolapis i lamenta l'abandó en què va caient la llengua del Laci. No tardà a veure la llum l'obra completa; efectivament quatre anys després va aparèixer *Elementa artis metricae latinae* (Florència, Tallers Dominicana 1905). Aquesta obra es divideix en tres parts: prenocions, gèneres o tipus de versos i mètric.

Viñas y Sala. N.º 232.

En los cuatro de Diciembre del año mil ochocientos sesenta y cuatro el Pbro. D. Juan Ferrer Vicario de la parroquia de Sta. María de la ciudad de Mataró, obispado y provincia de Barcelona, con espresa licencia del Sr. Cura Ecónomo de la misma, bautice solemnemente a un niño, hijo de los consortes Luis Viñas, marinero, y Mariangela Sala. Nació el dia anterior. Se le pusieron por nombres Tomas, Juan, Rafael. Son los abuelos paternos Juan, pescador, y Ana Vidal: y los maternos Tomas, pescador, y Rosa Borrell. Fueron padrinos Tomas Sala, soltero, pescador, y Rosa Sala, soltera. Todos los predichos son naturales de Mataró. Y por ser así lo firmo.

Juan Ferrer Pbro. Vic.º   Mariano del Sol [illegible]

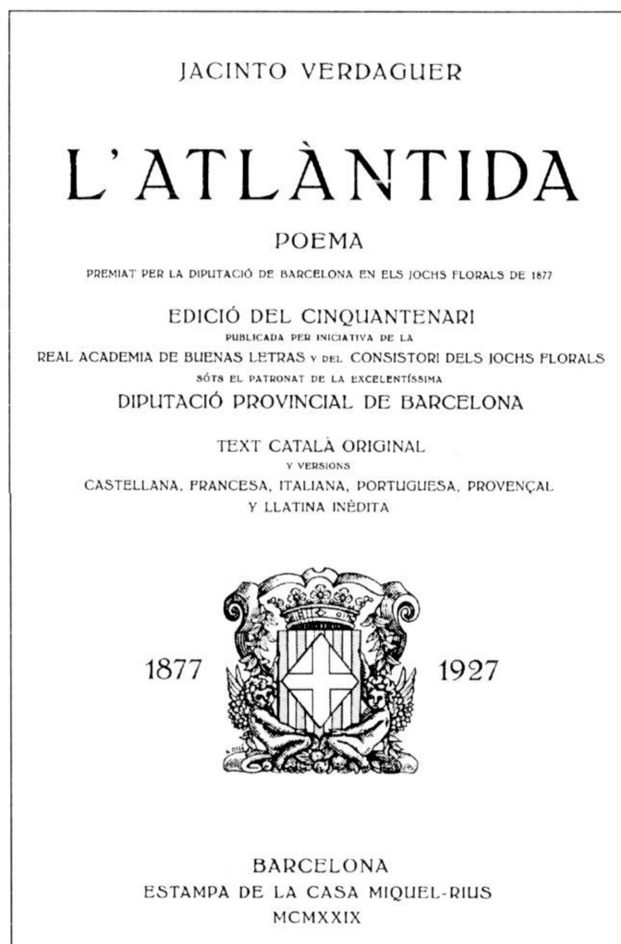
Registre de baptisme de Tomàs Viñas i Sala (4 de desembre de 1864).
MASMM. Llibres sagramentals de la parròquia de Santa Maria. Llibre de baptismes 38 (1864-1866), f. 129v-130.

La densa producció llatina en vers no és fruit d'improvisació, sinó conseqüència d'una intensa preparació bàsica i fonamental. El pare Viñas sabia de què anava això de la versificació llatina. Igualment tenia clara tota una teoria sobre traducció. La llei principal de la traducció llatina «es que el sentido del original se presente con toda su fuerza con palabras y giros castizos.»[15]

Escriví poesies en català, castellà i llatí. Dominava aquestes llengües, a més de l'italià, i de llegir-ne i entendre'n d'altres. Per revistes i publicacions diverses trobem escampades infinitat de composicions en vers en les esmentades llengües. Altres han quedat inèdites.

Durant els últims anys que residí a Barcelona, aplegà en un volum moltes de les poesies seves en llatí i les publicà en el volum *Carminum, libri quatuor* (Barcelona, Impremta Calassància 1924, 307 pp). Juan Hurtado descriu aquesta obra del pare Viñas dient que integren aquest volum «un centenar de composiciones latinas originales, que sólo constituyen una parte de su producción poética en la lengua de Horacio; dichas composiciones se distinguen por su sabor clásico, inspiración poética, delicado sentimiento y elegancia en la expresión; son muy variados por sus asuntos, abundando las de tema religioso: una de las que sobresale es la elegía a la guerra europea, en cuyos versos parece como que alienta la musa de Tibulo; y tal es el legítimo sabor latino y el magistral e insuperable dominio de la forma que se observa en este volumen, tanto en riqueza, variedad y señorío de la métrica, como en delicada y verdadera poesía, que el más descontentadizo y exigente no echará de menos, ni la inspiración de Prudencio, en las poesías de asunto piadoso, ni el corte acabado de los poetas latinos del Renacimiento.»[16]

El 1927 dóna un pas més. El pare Viñas publica *Versiones latinas de poesías hispanas* (Barcelona 1927; LIV i 335 pp). En part, ja s'havien publicat moltes d'aquestes traduccions que aquí es donen aplegades en un sol volum. A la pàgina esquerra hi ha la composició en la llengua original, i a la dreta la traducció llatina del pare Viñas. Repassem els autors que hi trobem traduïts: Ramon Llull, Juan Ruiz arcipreste de Hita, Auzià March, Jorge Manrique, Joan Roíç de Corella, Gregorio Silvestre, Luis de Camoens, Fray Luis de León,[17] San Juan de la Cruz, Fray Pedro de Padilla, Francisco de Velasco, Fray Pedro de Reyes, Juan López de Ubeda, Miguel de Cervantes Saavedra,[18] José de Valdivielso, Lupercio Leonardo de Argensola, Bartolomé Leonardo de Argensola, Lope de Vega, Juan de Arguijo, Luis de Góngora

JACINTO VERDAGUER

L'ATLÀNTIDA

POEMA

PREMIAT PER LA DIPUTACIÓ DE BARCELONA EN ELS JOCHS FLORALS DE 1877

EDICIÓ DEL CINQUANTENARI

PUBLICADA PER INICIATIVA DE LA

REAL ACADEMIA DE BUENAS LETRAS Y DEL CONSISTORI DELS JOCHS FLORALS

SÓTS EL PATRONAT DE LA EXCELENTÍSSIMA

DIPUTACIÓ PROVINCIAL DE BARCELONA

TEXT CATALÀ ORIGINAL

Y VERSIONS

CASTELLANA, FRANCESA, ITALIANA, PORTUGUESA, PROVENÇAL

Y LLATINA INÈDITA

1877 1927

BARCELONA

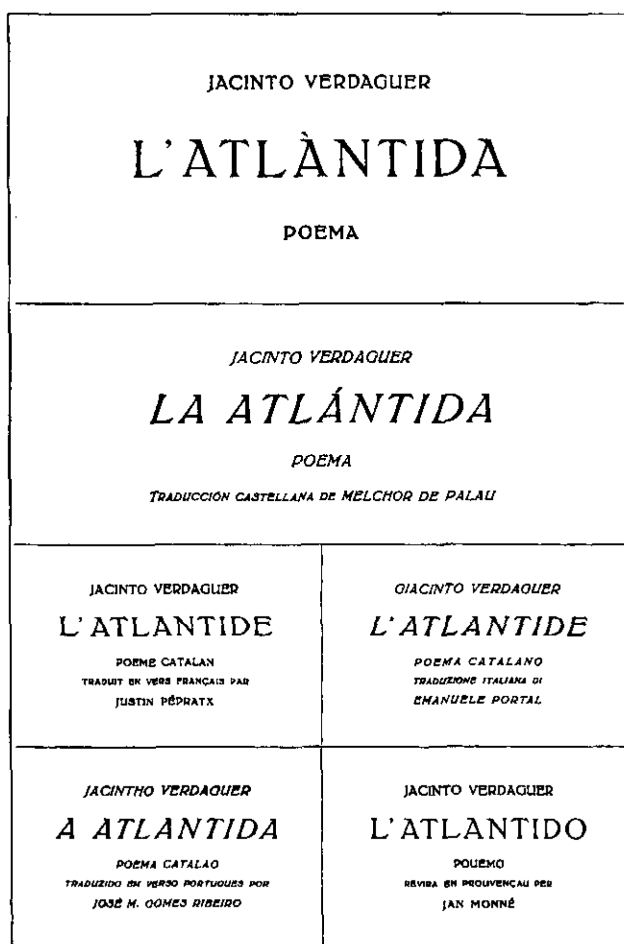
ESTAMPA DE LA CASA MIQUEL-RIUS

MCMXXIX

Capçalera de l'edició del cinquantenari de *L'Atlàntida*, de mossèn Jacint Verdaguer (Barcelona 1929).

y Argote, Francisco de Quevedo, Rodrigo Caro, Pedro Calderón de la Barca, Juan Meléndez Valdés, Leandro Fernández de Moratín, José Blanco White, José Joaquín de Mora, Francisco Martínez de la Rosa, Angel Saavedra, P. Juan Arolas, Ventura de la Vega, Manuel de Cabanyes, Gertrudis Gómez de Avellaneda, Ramón de Campoamor, Ventura Ruiz Aguilera, José Selgas y Carrasco, Adelardo López de Ayala, Juan B. Alizanburu, Manuel de Palacio, Federico Balart, Gustavo Adolfo Becquer, Rosalía Castro de Murguía, Valentín Lamas Carvajal, Jacinto Verdaguer, Manuel Reina, Marcelino Menéndez Pelayo, Juan Maragall, Rubén Darío, i alguns anònims.

A més dels textos en castellà, que són els dominants, veiem que en tradueix altres del català antic i modern, del portuguès, del gallec, de l'euskera, de l'anglès. Obres d'estils i èpoques ben diferents que demanen un coneixement molt profund de cada una de les llengües que vol traduir. Igualment tradueix obres tant en vers com en prosa. I converteix la prosa en vers, com en el Quixot.

JACINTO VERDAGUER

L'ATLÀNTIDA

POEMA

JACINTO VERDAGUER

LA ATLÁNTIDA

POEMA

TRADUCCIÓN CASTELLANA DE MELCHOR DE PALAU

JACINTO VERDAGUER

L'ATLANTIDE

POEME CATALAN

TRADUIT EN VERS FRANÇAIS PAR

JUSTIN PÉPRATX

GIACINTO VERDAGUER

L'ATLANTIDE

POEMA CATALANO

TRADUZIONE ITALIANA DI

EMANUELE PORTAL

JACINTHO VERDAGUER

A ATLANTIDA

POEMA CATALAO

TRADUZIDO EM VERSO PORTUGUES POR

JOSÉ M. GOMES RIBEIRO

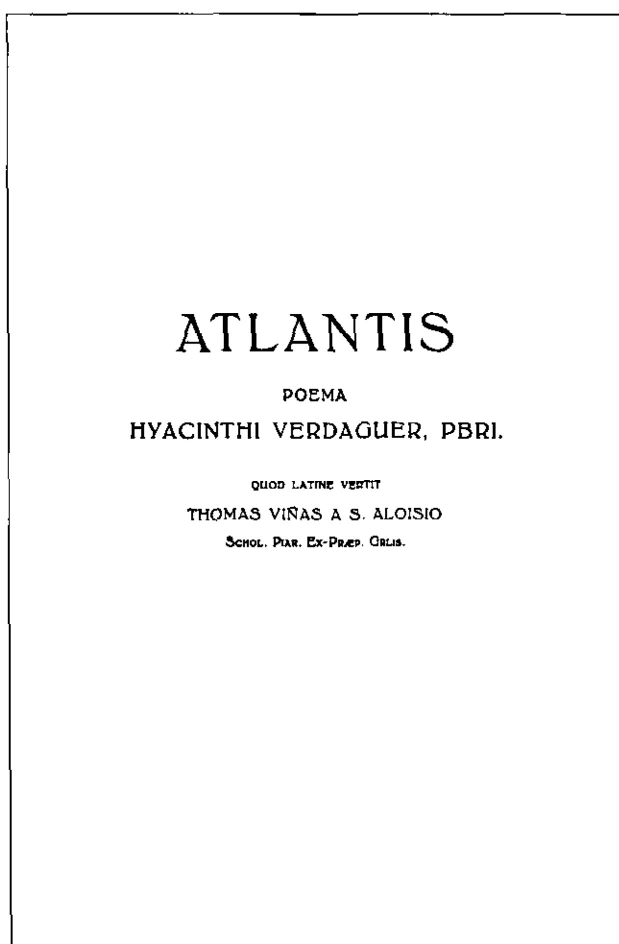
JACINTO VERDAGUER

L'ATLANTIDO

POUEMO

REVIRA EN PROUVENÇAU PER

JAN MONNÉ

ATLANTIS

POEMA

HYACINTHI VERDAGUER, PBRI.

QUOD LATINE VERTIT

THOMAS VIÑAS A S. ALOISIO

SCHOL. PIAR. EX-PRAEP. GRLIS.

Edició del cinquantenari de *L'Atlàntida*.
Hi figura la traducció castellana del mataroní Melcior de Palau i la versió llatina del pare Tomàs Viñas, escolapi, també mataroní.
Exemplar núm. 140. Biblioteca Popular de la Caixa Laietana.

L'ATLÀNTIDA UNEIX VERDAGUER I VIÑAS

Després del que hem exposat, no ens pot estranyar gens que quan la Diputació Provincial de Barcelona es proposà de commemorar els vint-i-cinc anys de la mort de mossèn Cinto i els cinquanta de la primera edició de *L'Atlàntida*, publicant-ne una edició políglota, algú pensés en el pare Tomàs Viñas per traduir-la al llatí.

El volum veié la llum el 1929. Se'n féu una tirada curta, de tres-cents deu exemplars. El publicà la casa Miquel-Rius. Té 372 pàgines en total, de 34'7 x 25 cm. El volum que manegem porta el núm. 233 de la tirada. Està relligat en pergamí. Fins a la pàgina 283 hi ha el text català original i les traduccions al castellà, francès, italià, portuguès i provençal. A la part superior de cada plana hi ha el text català i, a sota, en requadres, la correspondència en les altres cinc llengües. A partir de la pàgina 285 (la 284 està en blanc) hi ha el text llatí: *Atlantis poema Hyacinthi Verdaguer, Pbri. Quod latine vertit Thomas Viñas a S. Aloisio Schol. Piar. Ex-Praep. Grlis*. Per què el text llatí no està amb els altres, sota el text català? Hi trobo dues possibles explicacions. En primer lloc, una obra d'aquestes característiques volia un temps llarg perquè la impremta la pogués compaginar. Les altres traduccions ja existien, l'única nova era la llatina del pare Viñas. La casa Miquel-Rius va poder treballar i anar preparant la impressió i després hi afegí el text de l'escolapi. També podria influir-hi, en la separació, el fet que el llatí exigeix un hipèrbaton i un reordenament de les paraules que en algun cas podrien impedir la correspondència amb l'original i les altres traduccions.

Per encàrrec de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona, que es responsabilitzà de l'edició de l'obra en nom de la Diputació, el canonge Jaume Barrera i Escudero[19] encomanà al pare Viñas la traducció. Barrera era bon amic de Viñas, ja que tots dos congeniaven i es delien per les lletres clàssiques.[20] L'amistat s'intensificà a partir de la publicació de *Versiones latinas de*

poesías hispanos. Per a l'escola era un compromís seriós, una obra de gran volum, d'una possible transcendència insospitada. El pare Viñas, ja d'edat i de no molt bona salut, dubtà, s'hi pensà, però finalment accedí i es comprometé a fer la traducció.

Va ser l'obra gegantina de la seva vida, on demostrà tot el que sabia i havia anat desengrunant en les petites coses que havia fet. Hi dedicà dos anys. No va poder veure publicada aquesta gran obra. És una traducció pòstuma, ja que ell morí el 29 de febrer de 1929 quan la impremta passava les últimes proves del llibre de Verdaguer.

La premsa se'n va fer ressò i publicà notes crítiques elogioses.[21]

Uns versos de mossèn Cinto semblen escrits per dibuixar la tasca del seu traductor. Repetim-los com a cloenda (pàgina 23 de la poliglota):

«Y obrint lo llibre inmèns de sa memoria
descabdella'l fil d'or d'aquesta historia
de perles d'occident pur enfilay;
y'l jove, per qui Europa era poch ampla
de l'ànima les ales més axampla
com l'àliga marina al prendre espay»

I per una vegada, encara que el llatí avui no sigui llengua correntment coneguda, repetim el text verdaguerià en el llatí amb què ho expressà el pare Viñas (pàgina 293 de la poliglota)

«Et memoris mentis librum explicans
Immensum, extricat filum aureum
Huiusce historiae, almam lineam
Gemmarum, regni decus hesperi.
Et puber, cui sat sunt impares
Europae fines, mox spiritus
Alas illis tendit latius,
Ut spatio dominans haliaeetus»

Joan Florensa i Parés, escolapi

NOTES

1.- J. Poch, «Verdaguer y los PP. Escolapios de Cataluña», *Analecta Calasanctiana* núm. 1 (Madrid 1959), p. 213, nota 16.

2.- J. Miracle, «Verdaguer, el Atlántico y la Atlántida», *Anuario de Estudios Atlánticos* núm. 6 (Madrid-Las Palmas 1960), pp. 398-399.

3.- Edició bilingüe, amb la traducció al castellà de Melcior de Palau. Barcelona, estampa de Jaume Jepús, 1878.

4.- Vegeu el cas de la visita de mossèn Cinto a Balaguer el 1901, en M. Puig i Reixach, «Més sobre Verdaguer i els Escolapis», *Catalaunia*, núm. 370 (setembre 1995), pp. 21-23.

5.- Carta núm. 692 de l'*Epistolari de Jacint Verdaguer (1887-1888)*, vol. VI, pp. 161-163; datada a Mataró el dia 11 de març de 1888.

6.- Exemplar de la crònica impresa a Arxiu Provincial de l'Escola Pia de Catalunya (=APEPC): 07-19 / caixa 1.

7.- Poch, «Verdaguer y los PP. Escolapios», p. 220.

8.- Poch, «Verdaguer y los PP. Escolapios», p. 211.

9.- Nota en la secció oficial de *La Academia Calasancia* (Barcelona 19-6-1902), núm. 246. De les altres institucions escolàpies, en desconeixem la reacció, ja que l'arxiu provincial va desaparèixer el 1909 amb la crema de la Setmana Tràgica.

10.- *Homenaje a Verdaguer en su centenario*, Mediterráneo (Valencia 1945), p. 157.

11.- Text citat a J. Florensa, *Tres-cents anys de l'Escola Pia a Balaguer*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat (Barcelona 1999), p. 143.

12.- Manuscrit conservat a APEPC):10-31 / apartat 5 núm. 49.

13.- Algunes dades biogràfiques a J. Liñan, *El Pare Tomàs Viñas, escolapi mataroní (apunts per una biografia de cara endins)*, conferència, Nadal del 1964 (en APEPC: 05-22 / caixa 1, núm. 3).
J. Poch, «Rdmo. P. Tomás Viñas Sala, Sch. P. Esbozo biográfico», *Analecta Calasanctiana* (1964), pp. 445-492.
J. Santha, «El P. Tomás Viñas, archivero general e historiador de la Orden de las Escuelas Pías», *Analecta Calasanctiana* (1964), pp. 493-509.
S. Salitjes, *Un gran humanista mataronés, el Rdmo. Padre Tomás Viñas Sala, escolapio*. Discurso. Casa de Cultura de la Caja de Ahorros y Monte de Piedad de Mataró (Mataró 1953).
– *Una gloria de Iluro: P. Tomás Viñas*, Caja de Ahorros de Mataró (Mataró 1964).

– «Tomàs Viñas i Sala», *Catalaunia* núm. 214 (1979), pp. 13-15. Figura en els diccionaris *Espasa, d'Història eclesiàstica de Catalunya, Enciclopédico Escolapio*, etc.

14.- Com a autor, hi figuren les lletres P.T.V.E. que cal interpretar: Pare Tomàs Viñas escolapi. Segurament per no constar-hi expressament el nom, no la va incloure el *Diccionario Enciclopédico Escolapio*, vol. II, entre les obres del P. Viñas. Tenim un exemplar del fulletó a la biblioteca de l'Arxiu Provincial.

15.- *Lecciones de Traducción y Oraciones latinas*, p. 3.

16.- En el pròleg a *Versiones latinas de poesías hispanas*, p. XXXVIII.

17.- El motiu de la publicació era precisament fra Luis de León, i per això és l'autor a qui dedica més pàgines. Vegeu C. Vilà i Palà, «En torno al IV Centenario de la muerte de Fray Luis de León», *Catalaunia*, núm. 331 (1990) pp. 1-2.

18.- D'aquests fragments traduïts, en fa esment Antonio Peral Torres en la seva versió llatina de *Dominus Quixotus a Manica*, Centro de Estudios Cervantinos (Alcalá de Henares 1998), pp. 5 i 8.

19.- Nota biogràfica en *Diccionari d'història eclesiàstica de Catalunya*, vol. I, p. 239.

20.- Arran de la mort del pare Viñas, el canonge Barrera li dedicà un sonet català que publicà en *El Correo Catalán*.

21.- Poch, «Verdaguer y los PP. Escolapios», p. 212.

Amb motiu de l'any Gaudí, s'ha parlat molt de la mataronina Pepeta Moreu i de la seva relació amb l'arquitecte.

Rafael Soler i Fonrodona, nét de Magdalena Moreu, germana de la Pepeta, ens presenta la família Moreu de Mataró i incideix en la seva vinculació amb Antoni Gaudí.

ELS MOREU DE MATARÓ

Als registres parroquials de Santa Maria de Mataró hem trobat tres branques de la família Moreu, sense cap lligam entre elles, perquè no es consideraven parents, tot i que totes tres procedien de Calella.

Ens interessa, però, d'estudiar-ne una, la dels descendents d'Emmanuel Moreu, traginer de Calella, casat amb Rosa Figaró, que s'establí a Mataró.

El fill d'aquest matrimoni, Francesc Moreu i Figaró, que es casà l'any 1767 amb Desidèria Mas, fou també traginer, i també ho fou el fill d'ambdós, Feliciano Moreu i Mas, que es casà l'any 1790 amb Rosa Prats.

El fill d'aquest darrer matrimoni, Agustí Moreu i Prats (1806-1887), donà un tomb a la situació familiar. Quan es casà l'any 1827 amb Magdalena Viñas i Grivé es declara bracer i, vint-i-dos anys després, en el casament del seu fill Antoni amb Antònia Fornells i Font, l'any 1849, dóna com a professió «fabricante de jabones». Curiosament, pel que podem veure en el seu testament i altres documents notarials, no sabia escriure, i havien de signar per ell dos testimonis. El dia 17 d'abril de 1883 morí la seva esposa Magdalena. Agustí visqué fins als vuitanta-un anys i morí el 13 de març de 1887.

El seu fill, Antoni Moreu i Viñas, a més de continuar amb la fàbrica de sabons, tingué a Barcelona un negoci dedicat a l'exportació d'olis de l'Urgell a Amèrica. També posseïa un veler anomenat *Antonio*, del qual la família conserva una bella pintura. En una de les seves anades a Barcelona, adquirí un número de la loteria de Nadal que resultà premiat amb 250.000 pessetes, quantitat molt important en aquell temps.

L'any 1865 va refer la casa del carrer de Sant Antoni núm. 62, de la qual tenim una bella descripció en unes memòries escrites pel seu fill Josep Maria i publicades en part a la revista *Serra d'Or* (núm. 188, maig 1975).

Primer descriu el baix de la casa i a continuació transcrivim el que segueix:

> «...de l'ample corredor de l'entrada ens en anem al pis, pujant la pintoresca escala enrajolada de mosaics abigarrats.
>
> A la part esquerra hi ha el saló, amoblat amb armari trèmol i *sillería* tapissada.
>
> En lloc preeminent la capelleta amb sant Agustí, giratori, per poder donar de cara la seva presencia en el saló, o bé, donant volta, mirant de cara al carrer, obrint les portes de la capella qu'es trova sobre el balcó corregut de la fatxada de la casa.

Dirigint-nos a la dreta del pis, hi trovem un altar autèntic, aïllat de les habitacions mitjançant una mampara de tela pintada, sostinguda per un marc de fusta rotllant, deixant al descobert, com si derribéssim un envà, l'altar de la Mare de Déu dels Dolors, Sant Lluís Gonsaga i el Beato Oriol, amb el necessari espai per assistir-hi un rengle de cadires pels devots.

Podia allí celebrar-se la Santa Missa i administrar-se la comunió, devocions a les quals havia sigut fervent complidor el meu pare.

Al fons de l'habitació, en una calaixera, es guardava una casulla, l'alba, la patena, les canadelles, etc..., necessaris per celebrar la missa.»

Casa Moreu, al veïnat d'Agell.

Va comprar també una finca a Santa Helena d'Agell, prop dels Frares, procedent de la desamortització dels béns de l'església. La masia fou restaurada per l'arquitecte Josep Puig i Cadafalch, que l'adaptà com a casa d'estiueig, respectant el seu aspecte original.

Antoni Moreu, segons el seu fill, era alt i ben plantat, l'home més alt de Mataró. Va morir el dia 20 d'abril de 1881, als 60 anys, després d'una llarga malaltia que el retingué molt de temps impossibilitat en el seu domicili. El sobrevisqueren els seus pares i, per això, l'avi Agustí tornà a ser el cap de la família.

El matrimoni Moreu i Fornells va tenir quatre fills, Josepa (1857-1938), Magdalena (1861-1913), Agustina (1864-1954) i Josep Maria (1873-1961). Foren els darrers membres de la família Moreu, nascuts a Mataró.

JOSEPA MOREU I FORNELLS

Coneguda familiarment com Pepeta, nasqué a la casa del carrer de Sant Antoni núm. 62, el dia 16 de setembre de l'any 1857.

Als divuit anys, el dia 15 d'agost de 1875, es casà a Santa Maria del Mar de Barcelona amb Joan Palau i Ferrer, de Blanes. Segons escriu Josep Maria Moreu en les memòries esmentades, Palau era un ex capità carlí, mariner d'ofici, que amb els diners del seu sogre comprà un falutx per dedicar-se al cabotatge entre els ports de la Mediterrània i el nord d'Àfrica, i que s'emportava la muller en els seus viatges. En Palau resultà ser jugador i viciós, i no volia tenir fills.

El seu cunyat Josep Maria, ho explica amb aquestes paraules:

«El dia que en Palau va sospitar que anava a ésser pare, s'ho va vendre tot i guillà covardement, abandonant la Pepeta. Tocant aquesta el piano, de nits, en un cafè d'Oran, pogué mantenir-se poc temps, fins que, derrotada del tot, va escriure a la mare, demanant perdó i auxili.

Se li digué que tornés a casa, però sense en Palau.

Pepeta Moreu i Fornells.
Foto cedida per la seva filla a Magda Soler i Bachs.

Acceptant l'oferta d'un veler en viatge d'Oran a Barcelona, sigué traslladada completament de franc i, segons explicacions donades per ella mateixa, sigué la llarga travesia l'època més feliç de sa vida, doncs els sis mariners que formaban la tripulació, homes vulgars i sens cultura però de sentiments humanitaris, la tractaren amb ferma solicitut i carinyo, que plena d'agrahiment quant ho explicava, li brotaban les llagrimes.»

Pocs mesos després de l'arribada a Mataró de la Pepeta, el dia 12 de març de 1881, nasqué el nen Antoni Palau i Moreu, que fou batejat a Santa Maria tres dies després, essent padrins els avis materns. El dia 3 de gener de l'any 1884, quan el nen tenia tres anys, morí a causa de la diftèria.

Mort l'avi Agustí, la Pepeta i la seva germana Agustina administraren els diners de la família i tingueren una gran pèrdua en operacions de borsa.

I quan la Cooperativa Obrera Mataronense creà una escola per als fills dels obrers, en foren mestres de la secció de noies Pepeta i Agustina Moreu.

Dirigia la cooperativa Salvador Pagès, natural de Reus, amic i company de l'arquitecte Antoni Gaudí, a qui encarregà el projecte d'una nau de la fàbrica, actualment en restauració, i també els projectes del que havien de ser les noves instal·lacions col·lectives i les cases per als obrers.

Gaudí encarregà a la Pepeta el brodat de la senyera de l'entitat, la qual cosa portà a una bona relació i amistat de Gaudí amb la família Moreu.

Lluís Bonet i Garí, arquitecte, continuador de l'obra de la Sagrada Família i amic dels Moreu, publicà a la revista *Templo* (octubre de 1975) una entrevista que havia tingut a Agell amb la Pepeta, poc després de la mort de Gaudí, l'any 1926. Escriu que la Pepeta digué:

«A Mataró, era mal vist que freqüentéssim aquella gent.

Vingué un dia que ens prohibiren que ensenyéssim doctrina als nois, i pensàrem tot seguit de retirar-nos, però, a consell del meu confés, vaig continuar assistint a la classe, pel bé major que podia fer, enlloc d'un altre.»

Recordà també la festa a la cooperativa, dedicada a un diputat madrileny, que fou descrita en l'esmentat article de *Serra d'Or*.

L'any 1889, després d'una llarga tramitació, arribà la sentència que declarava nul i sense cap efecte el matrimoni entre Josepa Moreu i Joan Palau. I per això la Pepeta, com a soltera, pogué casar-se el dia 4 d'abril del mateix any amb Joaquim Caballol i Viadé, comerciant de fusta, fill d'Ignasi Caballol, agrimensor, autor del primer plànol geomètric de la ciutat de Mataró (1852). El matrimoni s'instal·là a Barcelona i tingué quatre fills, Teresa, Bienvenido, Ignasi i Joaquima.

A Barcelona, la Pepeta i la seva cunyada Carmen Caballol, obriren una botiga de modes a la plaça de Catalunya núm. 22.

El dia 8 de febrer de 1899, als deu anys de casats, morí Joaquim Caballol.

Una prova de l'atractiu de la Pepeta és que, sense una situació econòmica brillant i amb quatre fills menors, es casà novament als 43 anys amb Josep Vidal i Gomis, de 29 anys, el dia 12 de març de l'any 1900.

Encara que en el registre del casament, Vidal i Gomis consta com a «dependiente», en realitat efectuava viatges comercials per Europa i Amèrica,

†

IN MEMORIAM

José Vidal Gomis

Fallecido en Neuilly-sur-Seine
el 16 de Julio de 1938,
habiendo recibido los Santos Sacramentos.

Josefa Moreu Fornells

Fallecida en Sitges
el 9 de Diciembre de 1938, habiendo recibido el Sacramento de la Extrema Unción.

Teresa Caballol Moreu

Fallecida cristianamente en Sitges,
el 5 de Octubre de 1938.

(E. P. D.)

¿Es más que un breve punto
el bajo y torpe suelo, comparado
con ese gran trasunto,
do vive mejorado
lo que es, lo que será, lo que ha pasado?

Fray Luis de León.

Los funerales para el eterno descanso de sus almas se celebraron el día 27 de Junio en la Iglesia parroquial de esta Villa.

Sitges, Junio de 1939,
Año de la Victoria

TIP. ECO

Recordatori dels membres de la família morts durant el temps de guerra.

arribant fins al Japó. Portà a Barcelona l'empresa Paramount, i fou una personalitat reconeguda en el món del cinema.

Vidal i Gomis fou una persona de talent i cultura i un excel·lent pare per als quatre fills de la Pepeta. La filla gran, Teresa, malaltissa, visqué sempre amb els seus pares. Bienvenido, arquitecte, company de Lluís Bonet i Garí, treballà a l'oficina de l'Exposició de 1929, col·laborà amb l'arquitecte vilassanès Eduard Ferrés, i anà a Portugal per a dirigir les obres del balneari i gran casino d'Estoril. Morí a Agell l'any 1923, quan tot li augurava un brillant futur. Ignasi morí tot just acabada la carrera d'enginyer industrial.

La família estiuejava a Santa Helena d'Agell, però a partir de l'any 1923 anaren a Sitges. Durant la Guerra Civil no es mogueren de Sitges, i allí tingueren coneixement de la mort de Josep Vidal i Gomis a París, el 16 de juliol de 1938. Poc després morí Teresa, el 5 d'octubre de 1938, i el 9 de desembre del mateix any morí la Pepeta, als 81 anys, assistida espiritualment per mossèn Puiggròs, que vestia com un operari a causa de la persecució religiosa d'aquells anys.

La Pepeta havia tingut una vida dura; el fracàs del primer matrimoni i la mort de quatre fills i dels dos marits. De les cartes que la família conserva, se'n desprèn el seu fort caràcter, el seu bon cor i la seva religiositat.

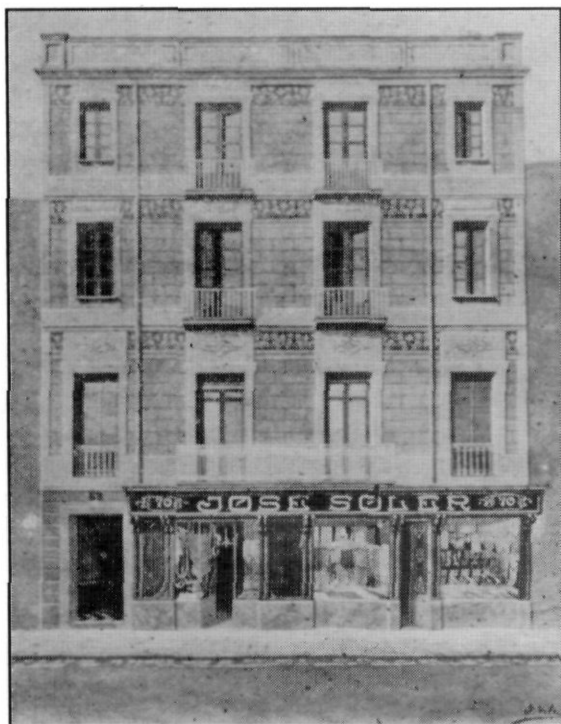
Restà com a únic membre de la família Quima Caballol i Moreu, que fou molt intel·ligent i que coneixia diversos idiomes, essent per això una bona col·laboradora de Vidal i Gomis, a qui, com declara ella mateixa, estimava com a pare. Morí l'any 1990 als 96 anys, essent enterrada a Sitges junt a les restes de la seva mare i germana; amb ella finalitzà aquesta branca dels Moreu.

MAGDALENA MOREU I FORNELLS

Nasqué el dia 15 de setembre de 1861. Als vint anys, el dia 19 d'octubre de 1881, es casà amb Josep Soler i Cabana. Soler era fill d'Olot, i la seva família vingué a Mataró en instal·lar-s'hi la fàbrica Escubos, coneguda com Les Faixes. Quan aquesta fàbrica tancà fou convertida en caserna. Ocupava l'espai on després es formà l'actual avinguda de Jaume Recoder.

Josep Soler, que treballava a Albacete, tornà a Mataró a causa de la mort del seu pare, i s'hi quedà per fer-se càrrec de la família. Adquirí l'establiment de «ca la Teresa de les teles», a la Riera, número 72, i l'any 1904 amplià la botiga i es traslladà al número 70.

Magdalena, a més d'aportar un dot de tres mil duros al matrimoni, fou una excel·lent col·laboradora del seu marit i una bona mare de família. Tingué tretze fills, dels quals arribaren a

Establiment de Josep Soler i Cabana a la Riera núm. 70, any 1904.

Magdalena Moreu i Fornells

Els nou germans Soler Moreu en una festa familiar l'any 1961.

grans nou. Josep (10 abril 1886), Maria Pau (17 novembre 1887), Marlí (8 agost 1889), Rafael (30 març 1891), Antoni (7 febrer 1893), Joaquim (22 març 1895), Mercè (10 octubre 1896), Lluís (22 març 1900) i Montserrat (13 setembre 1901).

Magdalena morí als 52 anys, el dia 15 de gener de 1913, i Josep Soler i Cabana als 60 anys, el dia 16 d'octubre de 1916. El matrimoni Soler i Moreu –els meus avis– es caracteritzà per una vida d'estimació, de treball i gran religiositat. Els descendents d'aquesta parella, que viuen actualment, amb la inclusió dels cònjuges, sumen més de cinc-cents.

AGUSTINA MOREU i FORNELLS

El dia 27 de març de 1864 nasqué l'Agustina, que de petita ja tenia un caràcter més fort i variable que el de les seves germanes. Mort l'avi Agustí i casada la Magdalena, com ja hem dit, es féu càrrec del patrimoni familiar amb la seva germana Pepeta.

Enamoradissa com era, tingué diversos promesos, amb els quals trencava quan era el moment de parlar de matrimoni. Finalment es casà amb l'ex-seminarista i bon músic Joaquim Cassadó i Valls.

L'Agustina, junt amb la seva mare, el germà Josep Maria i el marit, es domiciliaren a Barcelona.

Cassadó entrà com a mestre de l'escolania de l'església de la Mercè de Barcelona, i a la mort del mestre Frigola el succeí com a mestre de capella. Fou també director de l'orquestra del Liceu.

A més d'un bon intèrpret, era un notable compositor, autor d'una gran quantitat d'obres religioses, oratoris, sarsueles i òperes, i també d'un curiós *Himno del Ferrocarril*, amb lletra del periodista mataroní Santiago Vinardell.

El matrimoni Cassadó i Moreu tingué quatre fills, Agustí, Gaspar, Josep i Montserrat. L'Agustí, que fou un notable violinista, morí a la casa d'Agell el juliol de 1914, als vint-i-un anys, en Gaspar, un dels millors violoncel·listes, reconegut mundialment, morí a Madrid el 24 de desembre de 1966, als 69 anys, i en Josep, pianista, continuà la botiga de pianos Cassadó i Moreu.

Joaquim Cassadó, junt amb els seus fills Agustí i Gaspar, s'instal·laren a París entre els anys 1907 i 1915, actuant en les millors sales de concerts d'aquella època. Els estius, els passaven a la casa d'Agell, finca que fou adjudicada a l'Agustina en el repartiment de l'herència.

Gaspar Cassadó a la casa d'Agell.

Joaquim Cassadó i Valls morí l'any 1926 a Barcelona, als 59 anys, i la seva esposa Agustina visqué fins als 90 anys; morí l'any 1954. Pel caràcter violent de l'Agustina, en contrast amb el pacífic del seu marit, els músics del Liceu l'anomenaven la Walkyria. D'aquesta branca familiar no hi ha descendència.

La ciutat de Mataró té dedicat un carrer als Músics Cassadó, a Rocafonda.

JOSEP MARIA MOREU i FORNELLS

Nasqué a Mataró el dia 7 de desembre de 1873. En les memòries que escrigué als setanta anys, explica el seu naixement amb aquestes paraules:

> «A Cal Panxut han tingut un hereu!
>
> La notícia causà sensació en el vehinat. Tot el carrer de Sant Antoni de Mataró en va ple. No n'hi havia per menys.
>
> La família Moreu composta primer del pare, un home roig, alt, el més alt de Mataró, devingut completament invàlid físic i mentalment, a causa de la greu malaltia de la medul·la espinal, obligat a abandonar i liquidar son negoci a Barcelona d'exportador d'olis d'oliva d'Urgell cap a l'Amèrica.
>
> Segon de la mare, d'edat més prop dels cinquanta, que dels quaranta-cinc anys, havent restat deu anys sense indicis d'un embaràs.
>
> Tercer de tres filles de deu, dotze i quinze anys respectivament, anomenades Agustina, Magdalena i Pepeta, aquesta última rossa com fil d'or, tinguda com la pubilla de cal Panxut.
>
> Quant una dona vehina deia amb sorna a la Pepeta «ara ja no seràs la pubilla!», la Pepeta, sempre orgullosa, li contestava «ben contenta que n'estic: sóc la padrina del meu germanet, i li he donat el meu nom, encara millorat, més a la moda i més fi; es diu, perquè així ho he volgut, Josep Maria.»

Escriu també que el varen portar a dida a les Figueretes, i que la dida, que es deia Modesta, el va estimar molt.

El primer ensenyament, el tingué a les Escoles Pies de Santa Anna, i quan fou l'hora de fer el batxillerat, per consell del seu cunyat Josep Soler, el portaren intern al seminari de Barcelona, on hi havia alumnes que no seguien la carrera eclesiàstica. Recorda alguns dels seus companys, els Espasa, editors, els Calvet de Vilassar, a qui Gaudí construïa la seva casa, els Plandolit, d'Andorra, i altres.

L'Agustina el féu soci de la botiga de pianos que, amb el nom de Cassadó i Moreu, obrí als jardinets del passeig de Gràcia, bellament decorada a l'estil modernista. Passats uns anys, cansat de la forma com el tractaven, deixà la botiga, i més endavant posà un negoci d'importació i venda de cafès amb la marca Debray.

Cartell de l'establiment de pianos Cassadó & Moreu fet per Antoni Utrillo.
Museu d'Art Modern de Barcelona.

Dibuix d'un brodat de la bandera de la Cooperativa fet per les germanes Pepeta i Agustina Moreu l'any 1874, segons disseny d'Antoni Gaudí.

Malgrat l'oposició familiar, el dia 1 de gener de 1903 es casà amb Enriqueta Rey, nascuda a França. Tingueren tres fills, Carles, Magdalena i Enric.

Enric Moreu i Rey, professor i historiador de reconeguda vàlua, fou un dels fundadors de la Societat Catalana d'Onomàstica. Morí a Barcelona el dia 26 de febrer de l'any 1992.

Els fills del matrimoni Enric Moreu Rey i M. Teresa Huet són els únics que continuen el cognom Moreu a Barcelona.

LES RELACIONS DE LA FAMÍLIA MOREU AMB L'ARQUITECTE ANTONI GAUDÍ

Les relacions i l'amistat de Gaudí amb la família Moreu s'inicien l'any 1885, quan les germanes Pepeta i Agustina reberen l'encàrrec de brodar l'estandard de la Cooperativa, dibuixat per Gaudí. Per aquest motiu, l'arquitecte visità la família Moreu, composta per la mare, les dues germanes i el noi.

L'arquitecte Lluís Bonet i Garí, bon amic de les Moreu, tal com hem dit, entrevistà la Pepeta poc després de la mort de Gaudí, i li va explicar que «acabades les obres de la fàbrica, continuà l'amistat d'en Gaudí amb el senyor Pagès i amb la família Moreu, i per aquest motiu es reunien els diumenges a Mataró. Les tertúlies duraven tot el dia i dinaven tots junts. En aquestes visites, l'acompanyava sempre la neboda, filla d'una germana de don Antoni, que aleshores vivia amb ell. La seva conversa era sempre interessant, i versava generalment d'art i de les seves coses. Explicava els suspensos de l'escola, les obres que executava aleshores, els tràmits per encarregar-se del temple de la Sagrada Família,...».

> «Tocàvem el piano, i cantàvem, i ell assistia amb complaença a totes les expansions de la família. A les reunions, no hi assistia ningú de fora de casa.
>
> Diu que aquestes visites duraren cosa de tres o quatre anys.»

Gaudí trobà a la casa Moreu la llar acollidora que no tenia a Barcelona, on es trobava sol. Si veritablement Gaudí vingué a Mataró perquè estava enamorat de la Pepeta, no li manifestà mai els seus sentiments, respectant que ella estava casada, ja que encara no tenia la nul·litat del seu matrimoni.

Bonet Garí segueix el relat de la Pepeta amb aquestes paraules:

> «Un dia, el senyor Pagès em parlà de l'arquitecte, demostrant-me l'interès que sentia per mi; contestant-li que no podia tenir cap interès envers ell, ja que feia un temps que tenia relacions amb en Caballol.
>
> Pocs dies després anà en Gaudí –com els diumenges anteriors– a Mataró a visitar la família Moreu, i ella li ensenyà l'anell de prometatge, i conegué, diu, per la cara que va fer, que no li havia plagut prou aquesta decisió.
>
> D'aquell dia, diu, no tornà a posar els peus a aquella casa i s'acabaren els viatges a Mataró. Encara el recordava, com anava amb el seu vestit gris, veritablement elegant.»

Amb aquestes declaracions, Pepeta Moreu va contradir la tradició familiar, que diu que Gaudí era una persona amb poca cura de la seva presentació, i per aquest motiu no agradava la Pepeta.

La família, però, continuà la seva relació amb Gaudí. Josep Maria Moreu ens diu que el visitava a l'obra de la Sagrada Família. El fill de la Pepeta, Benvingut Caballol i Moreu, arquitecte, coneixia també Gaudí, encara que no seguí el seu estil.

De la relació d'Antoni Gaudí amb la Pepeta Moreu se n'ha fet un mite, fins i tot se la considera la musa inspiradora del genial arquitecte. A Mataró s'està preparant la diada del vi novell, i en el cartell anunciador de la festa figura en Gaudí i la Pepeta, abraçats, amb una copa de vi a la mà. Que aquesta abraçada, que no fou possible en la vida d'ambdós, sigui ara un signe de l'estimació de Mataró vers l'obra gaudiniana de la Cooperativa, en curs de restauració, i vers la persona del gran arquitecte Antoni Gaudí.

Rafael Soler i Fonrodona

Agraeixo les col·laboracions de:

Lluís Adan i Ferrer, per les genealogies.
Mireia Moreu i Huet, per la seva aportació de documents.
Magda Soler i Bachs, per la fotografia de la Pepeta Moreu.
Jaume Soler i Fonrodona, per la seva recerca i ajuda.
Doctor Jaume Riera, pro-vicari general de l'Arxidiòcesi de Barcelona.

I al personal de les següents institucions:

Arxiu Diocesà de Barcelona.
Arxiu de la Catedral de Barcelona.
Arxius Comarcal i Municipal de Mataró.
Biblioteca Popular de la Caixa Laietana, col·lecció Mataró-Maresme.
Museu Arxiu de Santa Maria

Fins als anys seixanta del passat segle, la cultura de la vinya i del vi va ésser molt important a Mataró i al Maresme, seguint una tradició que venia de molt lluny.

Condicionants econòmics i la pressió urbanitzadora varen provocar el progressiu abandó de les vinyes que, fins aleshores, havien ocupat més de la meitat de la superfície conreada del terme de Mataró.

La conversa de Manel Salicrú amb Pere Comas, Jaume Floriach, Ramon Puig i Miquel Sala, transcrita per Marta Teixidó i gravada per Aureli Rugama, ens permetrà de conèixer les característiques de les vinyes mataronines i com era el vi de Mataró.

LES VINYES I EL VI DE MATARÓ

La tardor era, i és, l'època de la verema. La gent de la meva edat, els mataronins nascuts abans de l'any 1950, encara podem recordar tot el ritual de la verema a Mataró.

En el meu record hi ha, sobretot, les imatges del celler de can Plana, al capdamunt del carrer del Portal de Valldeix, carrer dels Àngels, en dèiem, tocant també al capdamunt del Camí Fondo, el carrer dels meus avis. Les imatges de la senyora Angeleta Bransuela, àvia dels meus amics Josep Plana i Agàpit Borràs, i d'en Llanetes, l'encarregat, baixet, amb cabell gris, els pantalons arremangats, feinejant sense parar, tot un nervi. I les de carros plens de portadores curulles de raïm, de les descarregades de carros, de les trepitjades de raïm... I en el moment de recordar-ho, encara em sembla de sentir l'olor del primer most, present a tot el veïnat. I també recordo les portadores de can Plana, baixant pel carrer de la Coma, on vaig néixer i on vivia, arrossegades per la torrentada de l'aiguat del dia de l'Àngel de la Guarda de l'any 1951...

També tinc presents imatges d'altres cellers. El de can Palauet, al carrer d'en Palau, i el de can Martí Coll, a la plaça de la Peixateria, perquè hi passava pel davant, segons em convenia, per anar, o tornar, de Santa Anna, la meva escola. I el celler del dentista Guinart, al Rierot, molt a la vora del Camí Fondo, que em penso que va ésser el darrer celler mantingut obert a Mataró, fins que les seves vinyes, probablement les darreres de la ciutat, van quedar engolides per la formació del polígon industrial de Mata-Rocafonda.

Possiblement per tot això, considero que és interessant de parlar de les vinyes i del vi de Mataró, que avui és evident que ja són història. Per això, d'acord amb l'Equip del Museu Arxiu, vàrem programar una conversa per parlar-ne, de la mà d'en Miquel Sala, que havia treballat de pagès abans d'entrar en el ram metal·lúrgic i d'ésser l'excel·lent fotògraf de l'Equip.

En Miquel Sala, després de parlar-ne, va convocar en Jaume Floriach, de ca l'Arrà, el darrer cellerer de can Plana, i en Pere Comas, de can Mataró, família pagesa del carrer de les Monges, que tenia celler propi al carrer Nou de les Caputxines. I jo mateix vaig demanar al meu oncle Ramon Puig, en Ramon del Bec, del Camí Fondo, si hi volia assistir.

Tots hi van estar d'acord i ens vàrem trobar un dia al Museu Arxiu per parlar. Tothom es coneixia, però primer, com és normal, calia fer les presentacions.

Miquel Sala:

Pel cantó del meu pare érem comparets. El meu avi ja ho era. El meu pare, però, va anar a treballar a la fàbrica. I jo, primer, vaig tornar a la tradició de pagès, però sense vinyes. Jo no he treballat mai a la vinya. A la vinya només hi he treballat anant a tallar raïms, el que se'n deia, per ajudar-se els uns als altres. Allà on treballava, algú deia, «escolta, que em pots deixar en Miquel per a tallar raïms» i jo hi anava, i després també anava al celler.

Estatge del Museu Arxiu. D'esquerra a dreta, Manel Salicrú, Miquel Sala, Pere Comas, Jaume Floriach i Ramon Puig.

Vaig fer de pagès a diverses masies o cases de pagès de Mataró, des de la fi de la Guerra Civil fins a l'any cinquanta-u, quan vaig anar a treballar a la fàbrica.

Jaume Floriach:

Vaig néixer a ca l'Arrà, al camí de Llavaneres, entre el torrent de can Pou i el de can Dorda.

El meu avi era pagès. La meva mare pagesa. I jo vaig ésser pagès tota la vida, fins a l'any seixanta. Quan els meus pares van morir, vaig muntar un bar a l'Havana, on ara hi ha el bar Quico. Però l'any cinquanta-nou encara feia vi a can Plana. La meva família, el meu pare, tenia vinyes, i jo l'ajudava.

Estatge del Museu Arxiu. D'esquerra a dreta Pere Comas, Jaume Floriach, Ramon Puig, Manel Salicrú i Miquel Sala.

Després vaig anar a treballar al celler de can Plana, d'en Manuel Plana, al carrer dels Àngels. Aleshores el cellerer era en Llorenç Casabella, més conegut com en Llanetes, i jo, i en Joan Rovira, del Poble Sec, l'ajudàvem. Érem fixos a can Plana un mes a l'any, durant la verema.

Ramon Puig:

Els meus avantpassats sempre havien estat comparets. Fins al meu pare. El meu avi havia estat cellerer de can Palau, a la Riera. El meu pare tenia unes vinyes dels Palau, al Cau de la Guineu, a Cerdanyola, més o menys on avui hi ha la ronda de Cerdanya.

Després, ell i jo ens vàrem dedicar al conreu hortolà. I jo m'hi he dedicat sempre, des dels dotze anys, quan vaig començar a treballar. Abans havia anat a les vinyes que tenia el meu pare, però no hi havia treballat.

Però, tot i amb això, jo també havia anat a ajudar a la verema, perquè entre pagesos o comparets ens ajudàvem i ens tornàvem jornals. I avui, als setanta-nou anys, encara faig de pagès. Potser, dels que som aquí, sóc l'únic.

J. Floriach:

Ep, jo també en faig. Tinc una casa a can Bruguera, on hi ha un terrenet, i encara hi sembro quatre tomàquets, quatre «tonteries».

P. Comas:

Pel que veig, sóc l'únic que no he estat mai pagès.

Jo sempre he treballat de mecànic i difícilment el meu pare podia enganxar-me. Només alguna vegada l'ajudava amb el carro, els dissabtes a la tarda, quan podia...

La meva família, però, sempre havia estat pagesa, els avis, els rebesavis... I havien tingut moltes vinyes. I havien administrat les finques de can Sanromà; el meu pare ho va fer fins als anys cinquanta. La meva família, de pares a fills, sempre de pares a fills, havien estat, eren, els masovers de can Mataró, que era un mas que començava darrera de les Caputxines i arribava més amunt del camp de futbol del Mataró.

Can Mataró havia estat una casa de pagès que va ésser enderrocada quan la guerra del Francès. El meu pare me n'havia ensenyat els fonaments. Era al lloc on ara hi ha un dipòsit de la Companyia d'Aigües, en un turonet que hi havia davant de la font del Primer de Maig. De l'indret, la gent en deia «el palco dels sastres», perquè des d'allà es veia el camp de futbol del Mataró i molta gent hi anava a veure els partits sense pagar. El perquè del nom, no el sé.

La meva família, després del trenta-sis, va anar a viure al carrer de les Monges. I tenia un celler al carrer Nou de les Caputxines, un celler petit, que havia fet el meu besavi, per fer el vi de casa, amb un cup, unes premses i una renglera de bótes.

Fetes les presentacions, entràrem de seguida en la temàtica de la vinya i el vi.

M. Salicrú: Com es feia la verema, a Mataró?

P. Comas: Durava quinze dies, com a màxim tres setmanes. Començava vuit dies abans de la Mercè i acabava, més o menys, vuit dies després. Però es podia allargar segons com havia anat l'anyada, o si havia plogut massa, perquè de tamborinades n'hi havia tant aleshores com ara.

En previsió de la verema, cada celler feia reserves. El propietari o el cellerer començava donant diades. Jo, de petit, ho havia vist fer al meu pare. Venien comparets o parcers i concretaven dia i hora. Algú necessitava només un matí; altres un dia o dos. El meu pare ho apuntava tot en una llibreta. D'això, se'n deia donar diades. El meu pare, a més, tenia portadores, mitges càrregues i tots els atuells; quan convenia, els deixava o els llogava.

J. Floriach: I com a lloguer, per exemple, es pagava una càrrega de vi, o mitja càrrega...

P. Comas: No ho sé. No sé com anava tot això. Em sembla, però, que el pare es feia pagar unes pessetes, perquè al celler hi treballaven unes persones i les havia de pagar.

M. Salicrú: A Mataró, hi havia molts cellers?

P. Comas: Aleshores a Mataró hi havia una dotzena de propietaris importants, que tenien les vinyes a rabassa morta o arrendades a comparets o parcers. I aquests propietaris tenien els seus cellers i allà s'havia de portar el raïm de les seves terres.

Recordo el celler de can Nicasio al carrer d'en Padró, el de can Sanromà, al carrer de Bonaire, allà on avui hi ha el Casal, que era molt gran, i que se'n cuidava el meu pare.

R. Puig: I el de can Palau, a la Riera.

J. Floriach: Els Palau tenien moltes vinyes. I els de can Palauet, de can Plana, de can Martí Coll... Ui, can Martí Coll, la feina que hi havia per entrar les portadores pel carreró, quedaves mort de braços.

M. Salicrú: Als cellers es feia el vi. Com era el vi de Mataró?

P. Comas: El vi de Mataró i del Maresme era un vi molt petit, un vi de poc grau.

M. Sala: Els vins de Mataró eren vins molt flacs i, si mal no recordo, el vi d'aquí, màxim pel maig, ja estava llest.

A partir del maig només podia servir per fer vinagre. L'únic que deien que salvava el vi era en Plana, perquè com que era farmacèutic...

J. Floriach: En Plana, a més de fer el seu, també comprava vi, però si el veia dolent ja no el comprava. El venia a casa seva.

No li interessava el vi de les vinyes grasses del pla. Si podia ésser, l'agafava d'Argentona en amunt, i anava amb el camió de l'Artur a buscar les portadores de raïm d'Argentona.

El meu pare també salvava tot el vi. Sabeu què feia? Feia bullir el vi a la meva mare, a l'hort, en una caldera, amb una mica d'esperit de vi i una mica de sucre, d'aquell que es belluga...

M. Sala: Sí, melassa.

J. Floriach: Com que el vi era fluix, l'havies d'alimentar una mica, perquè, si no, es feia malbé.

Vinya a can Tria de Mata. Joaquim Dorda, Dordeta, i Àngela Rovira enmig de raïm. cistells i bitllots (1950?). MASMM. Arxiu d'Imatges. Fotografies Dorda.

P. Comas: Això que dius del vi bullit és veritat, perquè al celler de casa hi havia una caldera... I el motiu de fer bullir el vi, que molts no ho sabien, era per donar-li consistència. El meu pare m'havia explicat que en bullir treia aigua.

J. Floriach: Però amb el vapor marxava l'alcohol...

P. Comas: És cert, en quedava una minva, no sabria dir quant, quin tant per cent.

J. Floriach: La meitat.

P. Comas: Potser no tant.

J. Floriach: Sí, a casa sí. Jo parlo de casa.

R. Puig: També es feia bullir el vi per fer l'estuba de les bótes.

J. Floriach: Sí, també. Perquè les bótes, enl quedar tot un any buides, en tornar-les a omplir, no vessessin.

R. Puig: Posaven el vi bullit dintre la bóta i el remenaven.

J. Floriach: Però en l'operació es perdia una part de vi i no tothom ho feia. Sabeu què feien a can Plana? Un mes abans hi posaven aigua calenta amb sal, i la bóta, després d'haver-la remenat i ben neta, ja estava donada per quan hi posessin el vi.

P. Comas: I abans de posar el vi, quan la bóta era neta, es feia l'escurabótes.

J. Floriach: S'havia de fer quan era tendra.

P. Comas: I es treia el tartrà, molt apreciat.

J. Floriach: Sí, justos. Ui, i els calers que valia!

P. Comas: Perquè químicament era molt apreciat. El tartrà queia de la bóta.

J. Floriach: Semblava sucre enganxat.

P. Comas: I tenia molta consistència.

M. Sala: Si no m'erro, el tartrà va ésser l'origen de l'Efesal, de la Sal de Fruta Eno, i de totes aquestes coses.

J. Floriach: Era una capeta de res. Com una crosta que quedava enganxada a les bótes.

M. Sala: A mesura que baixava el vi.

J. Floriach: Però per deixar tartrà, la bóta havia de tenir almenys quinze o vint anys. No es feia tartrà al cap d'un any de posar-hi el vi. Penseu que hi havia bótes de quaranta o cinquanta anys. Jo, a casa, tinc quatre bótes, que cada any en Monserrat m'hi posa vi, que tenen quaranta anys. Per força han de tenir tartrà.

R. Puig: I una altra cosa són les mares.

J. Floriach: Són una cosa tova, com un fang, que quedava a baix de la bóta. També les compraven.

M. Salicrú: I, com es feia per treure el tartrà?

J. Floriach: Saps què fèiem? Llavors a cada carrer hi havia dos o tres boters. A l'Havana, al carrer de Sant Francesc de Paula, al Rierot...

R. Puig: Al carrer dels Àngels, n'hi havia un altre.

J. Floriach: A l'hivern, quan feia fred, anaves a veure el boter i li deies, «perquè no em destapes la bóta, de dalt, i jo em foteré dintre la bóta, i amb una escarpeta treuré el tartrà i faré calers». I el boter ho feia. I cobrava. I li pagaves del tartrà que treies. Jo havia venut molts sacs de tartrà.

M. Salicrú: Parlem dels boters.

J. Floriach: El de l'Havana es deia Petit. Els de can Plana tenien el del carrer de Sant Francesc de Paula, però no em recordo de com es deia.

R. Puig: El del carrer dels Àngels es deia Maties Julià, en Mations...

P. Comas: A tot arreu hi havia boters.

M. Salicrú: Potser que ara parléssim de les vinyes. Al terme de Mataró hi havia vinyes al pla i a la muntanya.

J. Floriach: Les vinyes del pla feien un vi aigualit. La terra era massa bona. El bon vi el feien les vinyes de la carretera de Mata en amunt, en terrenys de sauló.

M. Sala: A més del que has dit que la terra era massa bona, com que a les vinyes, enmig de les tires de ceps, s'hi sembraven altres coses, s'hi posava adobs i, com és natural, encara era més grassa.

M. Salicrú: A inicis del segle XX i ben bé fins al 1950, la vinya ocupava una part molt important del terme de Mataró. De fet, de manera progressiva, les vinyes del pla es converteixen en hortes a partir, més o menys, de l'any 1920, per l'obertura de pous i l'elevació mecànica de l'aigua amb energia elèctrica. I es mantenen fins als anys seixanta les vinyes de muntanya.

Com era la propietat de la terra en la darrera època de la vinya, la que vosaltres coneixeu? Normalment, les vinyes tenien un propietari que les cedia a rabassa morta o en règim de parceria. Ho dic bé?

J. Floriach: Era així.

El meu pare havia comprat els ceps d'una vinya a rabassa morta, i el tracte era de tres a un. Dues parts per al meu pare i una per al propietari del terreny.

I els contractes de parceria també anaven igual.

M. Salicrú: Sempre eren tres a un?

J. Floriach: Sí, tres a un o dos a un. El que cuidava la vinya, una o dues parts més.

M. Sala: També n'hi havia de cinc, dos. I altres a mitges.

J. Floriach: Però n'hi havia pocs.

M. Sala: Semblava que el parcer ja es guanyava bé la vida, perquè allà on hi havia terra bona hi podia sembrar molt, sigui verdures, sigui patates...

M. Salicrú: I molts contractes especificaven que el vi s'havia d'anar a fer al celler del propietari.

M. Sala: Com a curiositat puc dir que a Mata, prop d'una peça de terra que teníem arrendada nosaltres, l'Iglésias, un comparet, tenia dues vinyes, una era propietat de can Dorda i una altra de can Martí Coll, totes dues de costat, només separades per un caminet.

I no podia barrejar pas el raïm.

El raïm de la vinya d'en Martí Coll anava tot al seu celler de la plaça de la Peixateria. I amb el raïm de can Dorda feien les parts a la mateixa vinya i propietari i parcer es feien el vi pel seu compte.

Vinya a Cerdanyola, a la carretera d'Argentona, avui avinguda de Puig i Cadafalch, davant els Salesians. En primer terme, can Bada (1930?). MASMM. Arxiu d'Imatges. Col·lecció Francesc de P. Enrich i Regàs.

M. Salicrú: Devia haver-hi molt poca gent que tingués vinya pròpia...

J. Floriach: Pocs, però n'hi havia.

M. Sala: Posaré un exemple. Els meus oncles de can Lòla, al carrer de les Monges, en tenien.

P. Comas: A casa també teníem vinyes pròpies.

M. Salicrú: Com a concreció, val la pena esmentar que els contractes de rabassa morta eren uns contractes pels quals el propietari d'un terreny el cedia a un pagès o un comparet perquè hi plantés una vinya, una rabassa, a canvi d'una part de cada collita de raïm. La durada del contracte era la vida dels ceps. S'extingia quan s'havia mort la meitat dels ceps. Per això el nom de rabassa morta.

A més, el contracte podia incloure altres clàusules, com la de si es podia sembrar o no entre els ceps i altres condicions, fins i tot fixar obligacions, com la de portar dos pollastres, «ben grossos», el dia de Sant Tomàs, a la casa del propietari, com diu un contracte de la família Puig que el meu oncle em va facilitar i que conservo.

Per tant, la terra era del propietari però els ceps no ho eren. I es podien vendre i traspassar.

Els contractes de rabassa morta, després de la fil·loxera, portaren molts problemes al camp català i, també, molt després, per la qüestió de si es podia o no allargar el contracte mitjançant empelts, que allargaven la vida dels ceps.

Això a part, en la conversa ha sortit la paraula comparet.

Qui era comparet?

Què volia dir ésser comparet?

J. Floriach: El comparet era el pagès de secà.

M. Salicrú: Tant el que conreava vinya, com el que no en portava?

J. Floriach: Hi havia discrepàncies, però el comparet era el pagès de secà, que portava alguna vinya i, a més, sembrava.

M. Sala: El meu pare deia que el patró dels comparets era santa Anna, no pas sant Isidre, que ho era dels pagesos.

M. Salicrú: El primer dels Puig que coneixem, Diego Puig, Bec de Gallina de mal

Antic altar de la confraria de Sant Joaquim i Santa Anna dels comparets. Joan Vila, escultor de Mataró, segle XVIII. Destruït el 1936, es conserva el baix relleu central.

Fotografia Marià Ribas i Bertran. MASMM. Arxiu d'Imatges.

nom, que va venir a Mataró des de Samalús, era comparet i administrador de la confraria de Santa Anna, dels comparets, establerta a Santa Maria.

El meu oncle, al sostre mort de casa seva, al Camí Fondo, va localitzar uns llibres de la confraria de Santa Anna, del segle XVIII, de quan Diego Puig n'era administrador.

Els comparets, a més, tenien el misteri de l'Oració a l'Hort que sortia a la processó del Dijous Sant. El guardaven en una casa de l'Esplanada i el varen cremar al carrer l'any 1936.

Després de la guerra, però, tot va ésser diferent. Tots varen ésser pagesos, oi?

J. Floriach: Sí, però quan feien el ball de Sant Antoni, o el de Sant Isidre, al Sindicat, deien «mira, aquell, com que és pagès de regadiu *traje* nou, i els de secà, pobres, amb espardenyes». També hi havia diferències.

M. Salicrú: Hem quedat que els comparets, a més de conrear la vinya, també sembraven...

M. Sala: Entre les fileres de ceps, hi sembraven pèsols indians i també del ganxo.

P. Comas: Ei, i patates.

J. Floriach: I mongetes, i maduixes.

M. Sala: Me'n recordo perfectament que l'Iglésias, que com ja he comentat era veí nostre, sempre hi sembrava el mateix. A la part més baixa, la terra més bona, un parell de rengles de pèsols indians. I al mig, una tira de ceballots per fer grana de ceba i una altra tira d'ordi. I un any per altre canviava. Allà on hi havia ordi, pèsols i ceballots, i així. Sempre igual. L'Iglésias era l'avi dels Iglésias del Camí Ral i dels Graupera de les neules i de l'orxata.

R. Puig: Per adobar, en terrenys pobres, i per a donar més vida als ceps, s'acostumava a fer una vall enmig de les tires de ceps i s'hi colgaven sarments, que servien com a adobs. Llavors s'hi sembraven veces, justament per alimentar les llenties.

J. Floriach: Es sembraven llenties entre cep i cep per purgar els ceps.

Sabeu què feia el meu pare, llaurava amb la giratòria, fondo, arran del cep. Com que a l'estiu queien els pàmpols, omplien les rases i, quan estaven ben plenes, les tornava a tapar.

Era una manera natural d'adobar els ceps. Ho enteneu? No eren pas babaus els pagesos, perquè un sac d'amoníac valia molts cèntims.

R. Puig: Deien que el pagès més babau serviria per a bisbe...

M. Salicrú: I quines varietats de ceps hi havia a Mataró?

Misteri de l'Oració de l'Hort de la confraria de Santa Anna dels comparets, davant la paret del convent de les Caputxines (s. XVIII), destruït el 1936. Fotografia Rosset?. MASMM. Arxiu d'Imatges.

M. Sala: Pansa, pansa blanca.

R. Puig: Era la millor.

M. Sala: Pansa blanca, majoritàriament.

R. Puig: I moscatell i garnatxa.

J. Floriach: Jo diria que garnatxa negra.

M. Sala: A veure, de tot això, si no estic mal fixat, en deien el blandó.

J. Floriach: I és el que donava el punt al vi. Era com un caramel per al vi.

P. Comas: Però a les vinyes hi havia raïm blanc de pansa.

M. Sala: Sí. Pansa blanca.

R. Puig: I era bo!

M. Sala: Però a totes les vinyes hi havia uns rengles de raïm negre, sobretot per donar una mica de color al vi.

P. Comas: Tothom tenia, a més de la pansa, uns rengles de picapoll, o de moscatell. De moscatell, només se'n podia tenir quatre ceps, perquè no llevava.

J. Floriach: De València va venir pansa valenciana.

La meva àvia escaldava aquests raïms en una olla d'aigua bullent i els penjava. Per Nadal menjàvem d'aquell raïm. Era de gra gros i molt bo.

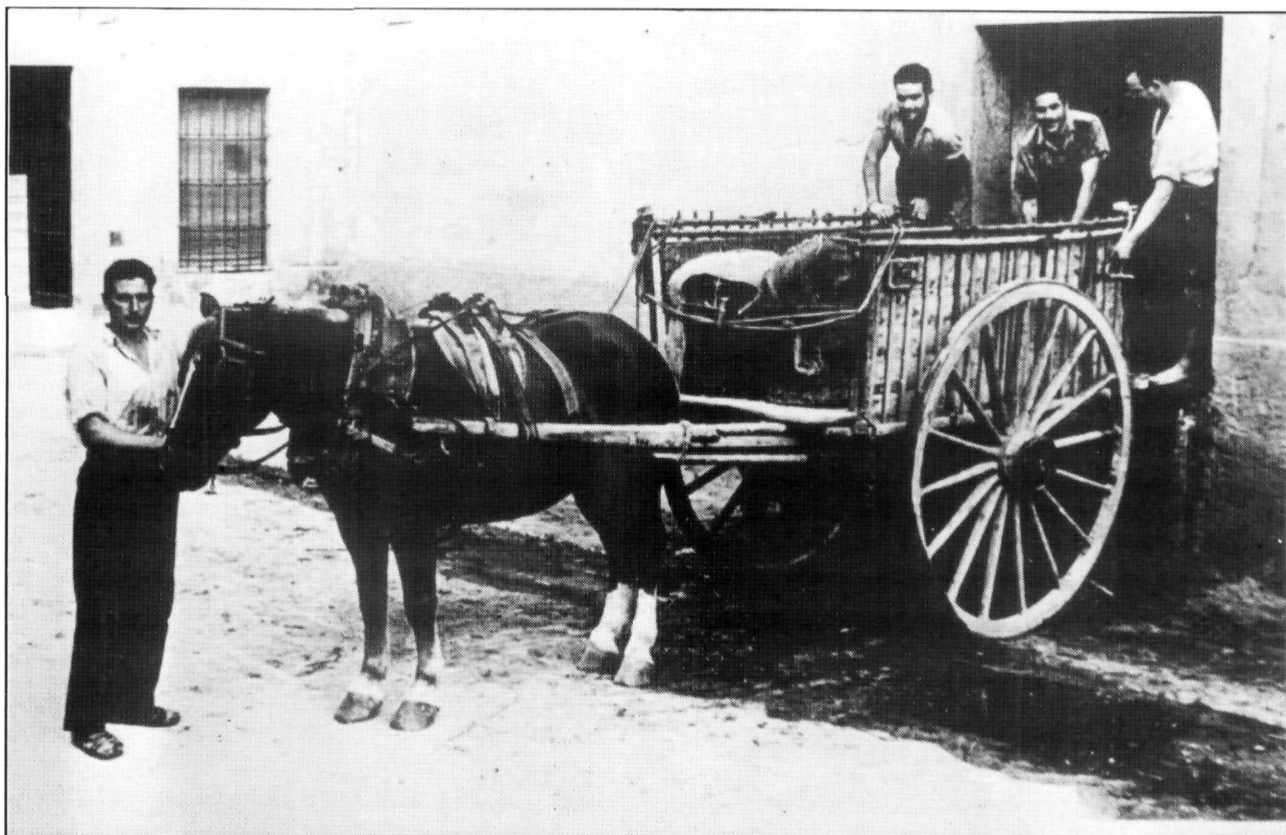
La pansa blanca de Mataró, em penso que va venir de Múrcia. La van portar treballadors valencians que venien per a la temporada de les patates. Van portar sarments i van fer els empelts.

M. Salicrú: Parlem dels empelts...

M. Sala: A partir de la fil·loxera, quan es plantava una vinya, es plantava amb ceps bords, allò que en deien ceps americans, que no feien raïm. I s'hi empeltava la sarment que es volia.

Va ésser el descobriment que es va fer per combatre la fil·loxera, ja que els ceps americans no eren atacats per l'insecte.

R. Puig: Els ceps americans venien de fora.

Un carro a punt de descarregar les portadores al celler de can Plana. Dalt del carro, Jaume Floriach (1958?).
MASMM. Arxiu d'Imatges. Fotografies Família Plana.

Eren uns esqueixos arrelats que servien com de planter. Amb una parpalina foradàvem la terra i plantàvem l'esqueix. Al cap d'un o dos anys, quan era ben arrelat, s'empeltava amb sarments sans i de bona qualitat. En dèiem eixerms.

Per a empeltar es tallava en rodó una branca del cep americà, després s'obria pel mig, s'hi introduïa l'eixerm i es lligava ben fort.

J. Floriach: Es lligava amb espart, ben fort. I l'eixerm s'enganxava al cep americà.

S'enganxaven gairebé tots els empelts. Però, és clar, el raïm que produïa era de la varietat de la sarment que empeltaves.

M. Salicrú: I les sarments que s'empeltaven, d'on venien?

J. Floriach: De casa teva, de la vinya...

M. Salicrú: I després de la fil·loxera, quan es va plantar cep americà, les vinyes noves, amb què es van empeltar?

J. Floriach: No ho sé. Jo només puc explicar el que nosaltres fèiem, fa uns trenta o quaranta anys.

M. Salicrú: I vosaltres, sempre fèieu servir les sarments que teníeu a les vinyes?

J. Floriach: Sí, és clar.

R. Puig: Buscàvem una bona sarment.

J. Floriach: I hi fèiem punta.

R. Puig: Hi deixàvem un brot o dos, dos borrons.

J. Floriach: I una vegada empeltada la sarment, de cada brot en sortia una de nova.

M. Salicrú: Fins ara hem parlat de plantar i empeltar una vinya. Quines operacions s'havien de fer en una vinya plantada?

M. Sala: Primer la poda. Parlem-ne.

Hi havia qui trigava molt a podar. Però com que habitualment les vinyes també es sembraven, hi havia també qui, si avui tallava els raïms, doncs demà passat ja podava.

J. Floriach: Es tallaven les sarments, però deixant-ne un tros perquè sortissin.

Al celler de can Plana (1958?). MASMM. Arxiu d'Imatges. Fotografies Família Plana.

R. Puig: Es tallaven i ploraven. Com que el temps era fred, ploraven...

I la poda s'havia de fer en lluna vella. Tota planta que perd la fulla s'ha de podar en lluna vella i la que no la perd, en lluna nova.

P. Comas: Es podava amb les tisores de podar.

J. Floriach: I amb el veremall.

R. Puig: A casa en dèiem fussó. Sempre n'he portat un a la butxaca.

M. Salicrú: Fussó vol dir falció, ve de falç. I després de la poda, què venia?

J. Floriach: Cavar la terra i cuidar els brots.

R. Puig: Però una vegada treien els brots, s'esporgaven.

M. Sala: Abans d'esporgar s'havia de pensar a sembrar entre les fileres de ceps.

J. Floriach: S'esporgava del raïm en avall, cap a la soca, perquè tingués aire i no es perdés el raïm.

M. Sala: S'esporgava i es ruixava per prevenir la llampadura.

R. Puig: Nosaltres en dèiem llampadura, però era el míldiu, un mal que es cria amb el sol i la humitat i per això s'ensulfatava.

J. Floriach: Ho entendreu. Plou. Fa un ruixat d'aigua i surt el sol. L'aire s'escalfa i escalda el raïm.

R. Puig: També s'havia de prevenir el rovell, l'oídium. I s'havia d'ensofrar, com més millor, però s'havia d'anar molt amb compte que no li toqués el sofre. Això era molt important.

M. Sala: Les dues plagues importants eren el rovell i la llampadura, amb nom científic, l'oídium i el míldiu.

L'oídium es combatia amb sofre i el míldiu, amb sulfat de coure.

J. Floriach: La llampadura era de color gris.

M. Sala: I les taques de rovell es posaven en els pàmpols i després al raïm. I el raïm no creixia, quedava raquític.

J. Floriach: Després es deixava créixer el raïm fins que madurés i quedés a punt de tallar. Fins a la verema, que era a l'entorn de la Mercè.

P. Comas: El raïm es tallava amb tisores.

R. Puig: O amb el fussó.

J. Floriach: També amb una tallantona, que era com un ganivet i tallava per cada cantó. Es tallava el raïm i es recollia amb cistells.

R. Puig: També amb coves.

J. Floriach: I després es tirava a la portadora que, a pes de braços, amb dos samalers, es portava fins als carros.

M. Salicrú: Quina capacitat tenia una portadora?

M. Sala: Si no estic mal fixat, hi cabia mitja càrrega.

R. Puig: Però hi havia el pissó...

J. Floriach: Però se n'havia de saber, perquè el que picava massa fort feia el vi abans d'hora...

R. Puig: Carregades les portadores s'havien de portar fins als carros.

M. Sala: I si era una vinya rostos amunt, et feies un fart de treballar. Les dones el tallaven i tu, amunt i avall, carregant.

R. Puig: I el carreter tenia la seva feina a baixar.

J. Floriach: Però tothom se'n sortia. Ningú no s'hi quedava.

M. Sala: Cada vinya feia la verema en dies fixats. Els qui tenien vinyes grasses eren els últims en tallar-les, a primers d'octubre. I el dia que es tallava cap al celler.

I el mateix dia, al matí, el que havia fet vi el dia abans, anava a treure el repremsat.

J. Floriach: Al celler es trepitjaven els raïms amb els peus, sobre el cup. Es trepitjaven sobre unes fustes, uns taulons, que deixaven passar el vi i retenien la pell i la brisa.

Després es treia el primer vi que sortia a raig de cup. Era el més bo. La flor. I es recollia.

R. Puig: Era el vi verge, el que no havia bullit dins del cup, el most.

J. Floriach: D'aquest vi verge, barrejat amb alcohol, en feien la mistela.

M. Sala: Després es decantaven les fustes i pell i brisa queia avall, i fermentava tot junt amb el vi.

I es deixava dormir tot al cup unes dotze hores, si el celler era llogat, o més temps, fins i tot una setmana, si el celler era propi, perquè fermentés. Després, quan s'havia tret el vi, venia el premsat i el repremsat. El primer vi que es podia beure era el repremsat.

J. Floriach: Sí, ja sortia net.

I després del repremsat es treia la brisa.

R. Puig: I el cellerer havia d'anar molt amb compte quan es treia la brisa, pels gasos que sortien.

J. Floriach: Recordo que a can Tarafa van morir tres treballadors i jo mateix vaig haver de treure un home que havia caigut al cup. Es podia haver mort.

M. Sala: Ventàvem amb fulles de palmera...

J. Floriach: El vi es treia del cup bombant amb una manguera.

A can Planas ho teníem tot elèctric.

El pagès el recollia i al seu celler, a casa seva, l'abocava a les bótes.

M. Sala: El recollia amb les mitges càrregues, que només servien per al transport.

M. Salicrú: Quant mesurava una mitja càrrega?

J. Floriach: Seixanta litres.

M. Salicrú: Per la Mercè, i fins a primers d'octubre hem dit que es feia la verema. Però, quan es podia començar a consumir el vi novell?

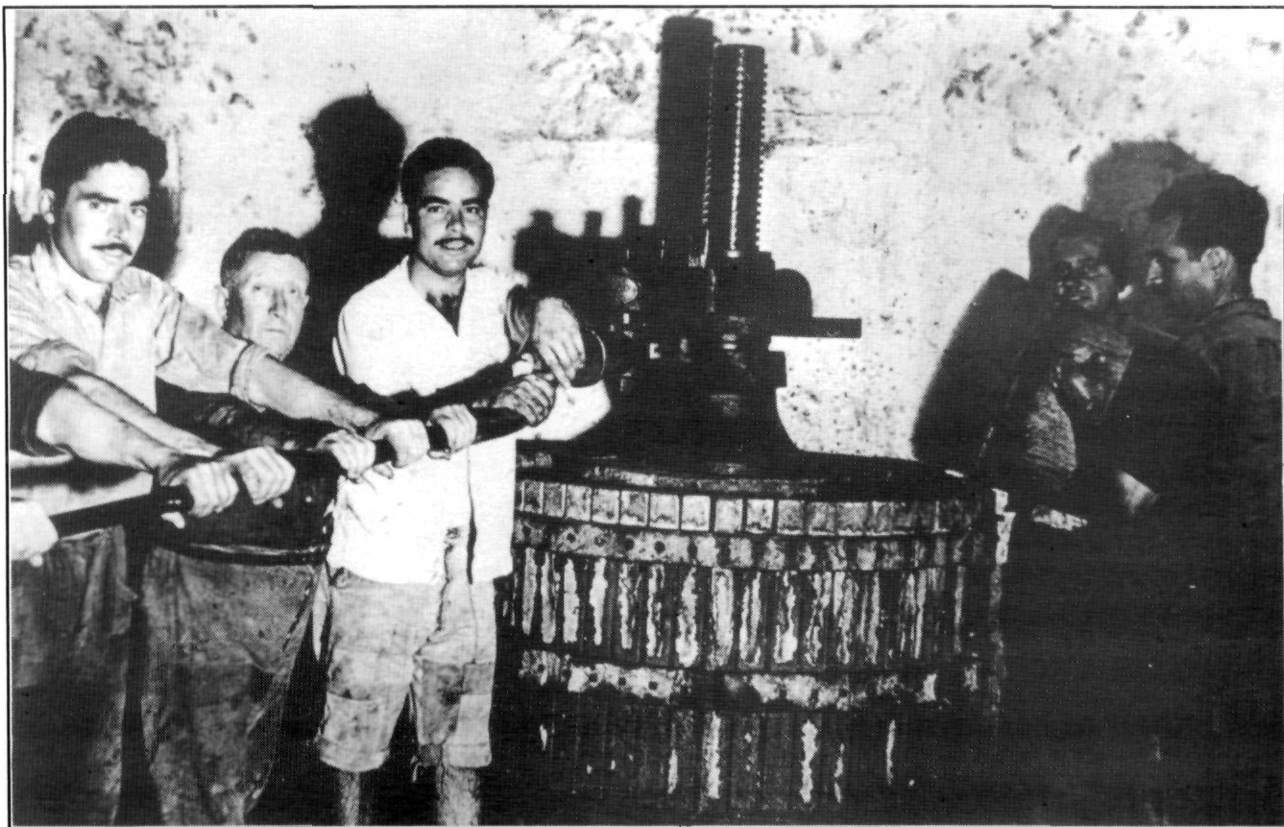
J. Floriach: «Per sant Martí, toca fer un vi». Llavors ja es provava.

M. Sala: Per Tots Sants.

R. Puig: El meu pare fiblava una bóta, en sortia un rajolí i n'omplia una ampolla per a les castanyes.

J. Floriach: Escolteu, el vi al celler continua fermentant, bull.

P. Comas: I mentre bull s'ha de tenir la bóta destapada.

La premsa del celler de can Plana (1958?). En Llanetes, al mig; al seu costat, en Jaume Floriach (1958?).
MASMM. Arxiu d'Imatges. Fotografies Família Plana.

J. Floriach: Mentre bull, escoltes i sens la remor. Quan bull es pot beure, però mentre bull és tèrbol. I quan para de bullir, s'ha de treure les mares que ha fet i traspassar-lo a una altra bóta buida i neta. Llavors, si vols, pots posar-hi una mica d'esperit de vi o qualsevol cosa que saps que va bé. I es pot consumir.

M. Salicrú: Com estaven organitzats els cellers?

M. Sala: L'encarregat era el cellerer.

J. Floriach: A can Plana érem tres persones, en Llorenç, en Llanetes, l'encarregat i dos nois. Però cada pagès o comparet que venia es portava un treballador.

M. Salicrú: Els antics cellers tenien cups i premses de cargol. Deien abans que l'únic que es va mecanitzar va ésser el de can Plana. Quin any ho van fer?

J. Floriach: L'any cinquanta-cinc, potser. La màquina, em penso que encara hi és. Va servir molt poc.

La màquina ho feia tot. Tenia cinc forats. I un raig per a cada forat. El primer raig era la «canela». La vaig anar a veure amb en Plana a can Codorniu abans de comprar-la.

El primer raig i el segon els feien servir per al «xampany». I els altres per al vi.

S'aprofitava tot. Hi havia més producció.

P. Comas: Però els darrers raigs eren de qualitat inferior.

M. Salicrú: A la vostra època, es destil·lava vi per fer-ne aiguardent?

J. Floriach: No. I, de la brisa, només en feien esperit de brisa.

M. Salicrú: I la comercialització, com anava?

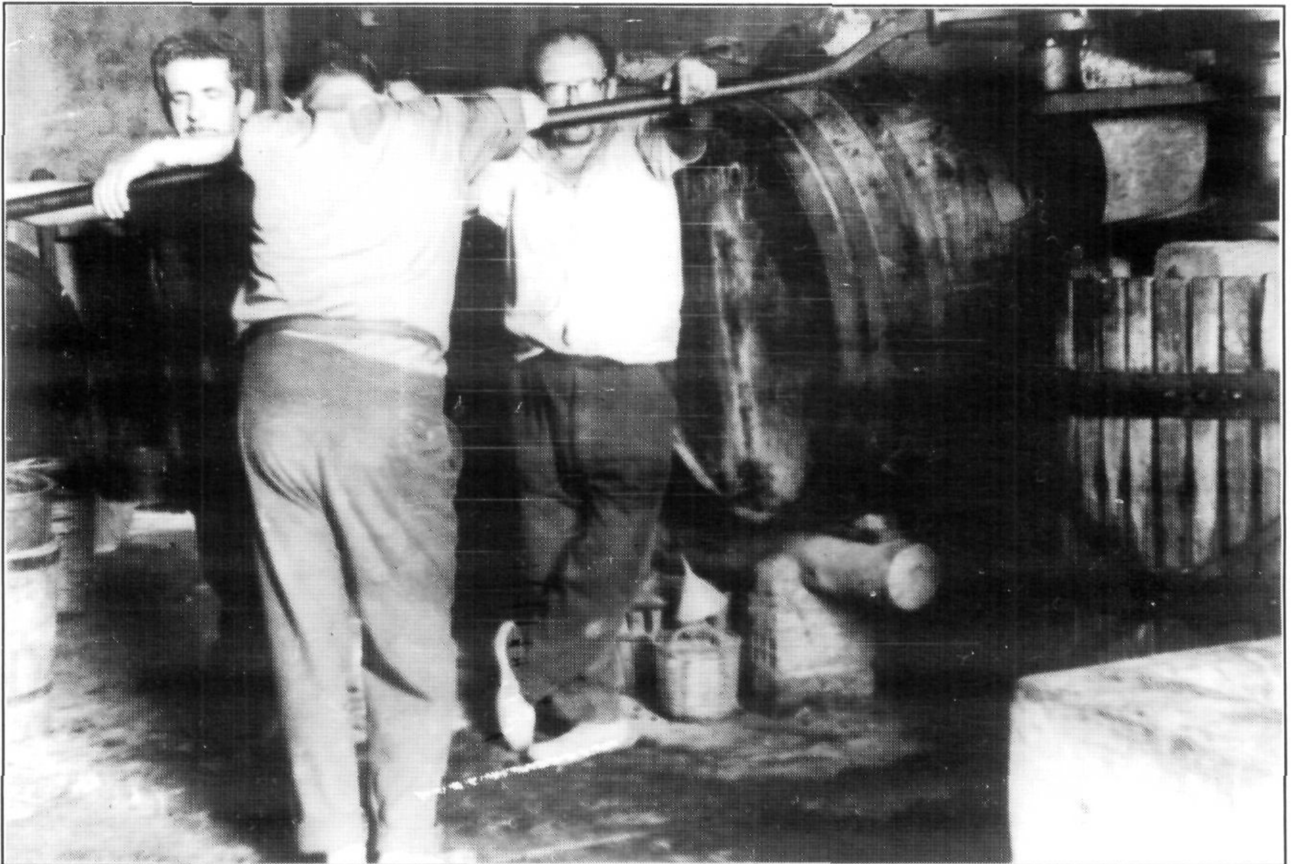
J. Floriach: Cada pagès, comparet o propietari, venia el vi a casa seva, o al seu celler.

Es posava una branca de pi al portal.

Jo havia venut vi a casa meva a trenta-cinc cèntims el litre.

M. Salicrú: I sortia a compte?

R. Puig: No.

Premsant al celler de l'horta Sala, can Xona (1968?). MASMM. Arxiu d'Imatges. Fotografia Miquel Sala i Girbal.

J. Floriach: Però no hi havia res més. Què havies de fer?

En Plana també comprava vi i el venia al seu celler. El venia la senyora Angeleta, la mare d'en Manuel, el farmacèutic.

M. Sala: Al celler es feia també el repartiment entre el que tocava al propietari del terreny i al rabassaire o parcer. I hi havia molts disgustos.

J. Floriach: I habitualment el propietari era al celler controlant el repartiment.

M. Salicrú: Abans hem parlat una mica de les mesures tradicionals. Tornem-ne a parlar.

J. Floriach: La càrrega tenia cent-vint litres, i el barriló, trenta.

Hi havia una altra mesura de llauna, el quarteró, que tenia cinc litres. I el petricó, un quart de litre.

M. Salicrú: I quin grau tenia el vi de Mataró?

J. Floriach: Nou o deu graus. I onze o dotze de la carretera de Mata amunt.

P. Comas: Home, em sembla que això de dotze...

J. Floriach: Sí, perquè si el collies de deu o onze, i la bóta era bona, pujava un grau.

R. Puig: El vi d'aquí, quan sortia de la bóta, tenia una picantor que anava molt bé.

P. Comas: Era com el que ara en diuen vi d'agulla.

Quan s'encetava la bóta, els primers litres que es treien tenien un puntet d'aquest...

Però quan la bóta era a la meitat, allò ja s'havia perdut.

J. Floriach: Ja no picava.

I això ho feia el tartrà. Per això el pagès no el volia treure, perquè donava picantor i bon gust.

Per això una bóta de roure amb tartrà no tenia preu. Hi posaves el vi i tenia bon gust.

M. Salicrú: De quina fusta eren les bótes que s'utilitzaven?

J. Floriach: De cirerer. De roure, no n'hi havia gaires perquè anaven molt cares. De cirerer, de castanyer, de lledoner...

R. Puig: Però de roure també n'hi havia.

P. Comas: Les bótes més antigues eren de roure.

M. Salicrú: I, quina cabuda tenien?

R. Puig: Deu o dotze càrregues.

J. Floriach: O vuit. El boter feia la bóta que volies. Els grans cellers de les cases pairals tenien bótes immenses. Una tina d'aquestes valia una fortuna.

M. Salicrú: Jo n'havia vist a can Ballot, a Argentona.

P. Comas: De totes maneres, tot i que deien que les bótes portaven tantes càrregues, sempre rebaixaven una mica, per quan passés l'inspector municipal. Perquè s'havia de pagar un tribut.

J. Floriach: El pagava el vi de fora. El d'aquí mateix, no pagava.

M. Salicrú: Però els burots cobraven una taxa pel raïm que entrava a la ciutat, oi?

P. Comas: Sí. Hi havia burots a totes les entrades de la població.

R. Puig: Per això es feia servir el pissó, que abans hem comentat, per pagar menys.
I també per utilitzar al màxim les portadores.

J. Floriach: Us explicaré una anècdota que em va passar, que me'n recordaré mentre visqui.
L'àvia de ca l'Arrà matava el porc cada any. Criava un porc gros amb farina de faves. Un porc de vora dos-cents quilos.
Quan el mataven en treien un tros que s'havia de portar a cal veterinari, en Salas, al carrer de Sant Josep, que havia de mirar que la bèstia no tingués cap malaltia. I en Salas va voler saber quan pesava, i va fer dos-cents cinc quilos.
I després vaig haver d'anar a l'Ajuntament a declarar-lo. El meu avi en un paper havia posat seixanta quilos i jo dic a l'Ajuntament dos-cents. Em va fotre un clatellot, el meu avi! I no va servir de res dir que m'havia equivocat, el meu avi va haver de pagar.

P. Comas: A casa també matàvem el porc. Venia la mocadera del carrer de Sant Sadurní, la Maria.
I quan s'havia mort el porc, portàvem la mostra a can Salas.
Però de seguida començàvem a menjar...

J. Floriach: Sang i fetge...

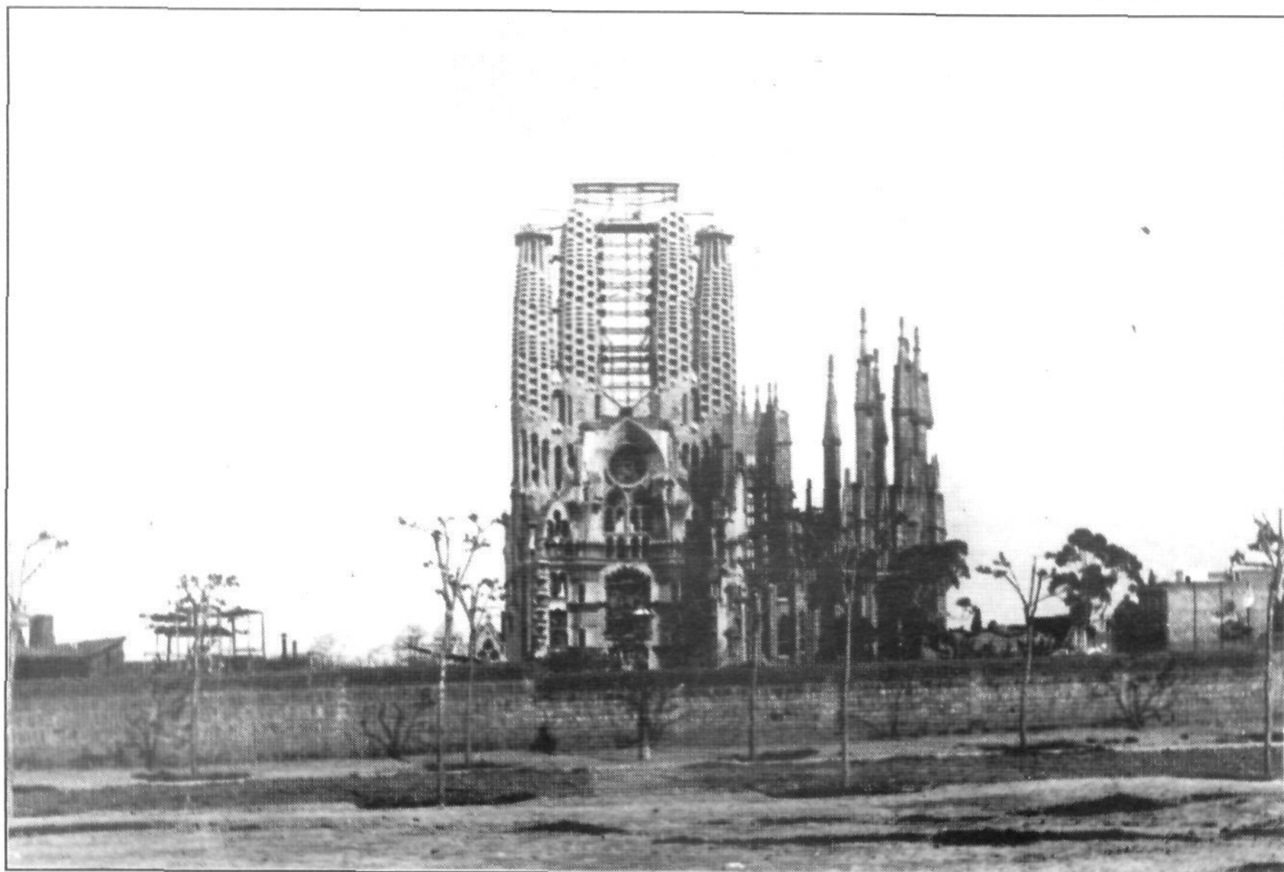
P. Comas: Però el resultat de l'anàlisi, en Salas no te'l donava fins al vespre...
I no diré que ja n'havíem menjat, però sí que l'havíem tastat.
Havíem fet sang i fetge, havíem fet el tastet, que en dèiem. O sigui que, vés a saber...
Sort que el porc era de bona mena i que era criat a casa amb calderada.

J. Floriach: Jo vaig preguntar a en Salas «com ho veu vostè si la carn té alguna cosa dolenta?» i em va dir, era valencianet, «xe, si veig que la carn se belluga, són cucs», mentre mirava la carn al microscopi. Quan li vaig preguntar, jo devia tenir nou o deu anys, anava als Maristes.
Tallava la carn, la mirava, estava un temps sense dir res, i després deia «ja podeu menjar, ja podeu menjar!».
Si la carn tenia cucs volia dir que el porc tenia triquinosi i que no es podia menjar.

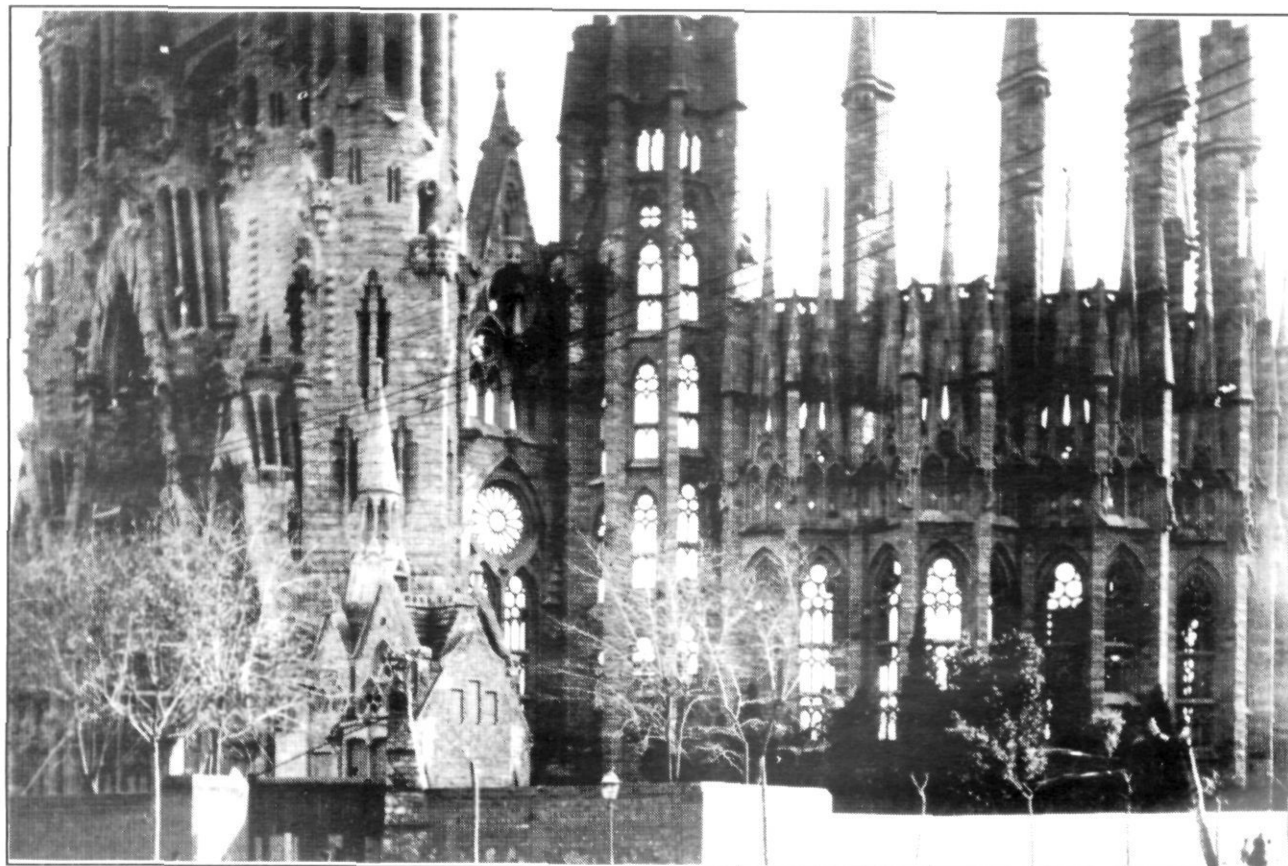
P. Comas: Trobo que el que fèiem no estava bé, perquè deixar el resultat de l'anàlisi fins al vespre i menjar, no estava bé.
Però abans a les cases ningú no deia res. Ara se sent cantar un pollastre i denuncien el seu amo.

La conversa s'allarga molt més. Reviu moltes coses d'un passat viscut per la pagesia mataronina. I haurà servit per retenir la memòria d'unes dades i d'uns fets de la vinya i la verema mataronines.

Manel Salicrú i Puig

La Sagrada Família (abril 1916). MASMM. Arxiu d'Imatges. Col·lecció Pineda.

La Sagrada Família (abril 1916). MASMM. Arxiu d'Imatges. Col·lecció Pineda.

Museu Arxiu de Santa Maria
Mataró

Col·labora:

Patronat Municipal de Cultura

MATARÓ